

Erken Cumhuriyet'in Ulus İnşasında Bir Figür: Afet İnan'ın Tarih, Yurttaşlık ve Kadın Haklarına Dair Fikirleri¹

Satuk Buğra ÇETİNKAYA²

Geliş Tarihi (Received): 16.12.2022– Kabul Tarihi (Accepted): 15.02.2023

Öz

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kültür ve siyaset hayatında tarihsel bir aktör olan Afet İnan'ın düşünce ve fikirlerini, onun misyonu ve politik konumu ile ilişkili şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Afet İnan'ın kadın bir tarihçi olarak Mustafa Kemal Atatürk'e yakınlığı onun düşüncelerini incelemek için başlıca nedendir. Çünkü dönemin aktörleri arasında kadın hakları, yurttaşlık ve tarih alanlarının her birinde sembolik bir öneme sahip tek kişidir. Afet İnan'ın 1930ların tarih ve yurttaş bilgisi çalışmaları içerisinde aktif halde bulunması, onu kültür ve siyaset arasındaki ilişkinin sınır hattına yerleştirmektedir. Ayrıca Afet İnan, dönemin diğer aktörlerinden farklı olarak cumhuriyet projesine yönelik ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. O, hem yaşı itibari ile cumhuriyet döneminin ürünüdür hem de cumhuriyet rejiminin yeşermesinde rol almıştır. Dönemin fikir hayatını Kemalist aktörlerin amaçları ve kaygılarını göz önüne alarak incelemek için Afet İnan verimli ve temsil edici bir örnektir. Bu çalışmanın bir diğer amacı İnan'ı bir ulus inşacısı olarak adlandırırken onu düşünce tarihi perspektifinden çalışmanın mümkün olduğunu gösterebilmektir.

Anahtar Kelimeler: Afet İnan, Ulus İnşası, Fikirler Tarihi, Erken Cumhuriyet

A Figure in the Nation Building of the Early Republic: Afet İnan's Ideas on History, Citizenship and Women's Rights

Abstract

This study aims to examine the thoughts and ideas of Afet İnan, who was a historical actor in the cultural and political life of the Early Republican Period. İnan's mission and political position influenced his thinking. Afet İnan's closeness to Mustafa Kemal Atatürk as a historian woman is another reason to examine his thoughts. Because among the actors of the period, she is the only person who has a symbolic importance in each of the fields of women's rights, citizenship and history. At 1930s, Afet İnan's involvement in history and civic studies has positioned him at the borderline of the relationship between culture and politics. In addition, Afet İnan, unlike other actors of the period, has a privileged position for the republic project. He is both a product of the republican period due to his age and played a role in the emergence of the republican regime. Afet İnan is a productive and representative example to examine the intellectual life of the period by considering the aims and concerns of Kemalist actors. Another aim of the study is to show that it is possible to study İnan from the perspective of the history of thought while calling him a nation builder.

Key Words: Afet İnan, Nation-building, Early Republic, History of Ideas

¹ Bu makale 2-3 Aralık 2022'de Ege Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

² Arş. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-1782-4204, e-mail: sbugracetinkaya@osmaniye.edu.tr.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu ulus devlet kurma amacına yönelik bir dizi kültürel reform yapmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin³ kültürel açıdan nasıl bir tasarıma sahip olduğu, dönemin olayları ve aktörlerin fikirleri üzerinden incelenebilir. Bu çalışmanın amacı Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde önde gelen bir aktör olarak Afet İnan'ın düşüncelerini temel ilgi alanları çerçevesinde açıklamaktır. Cumhuriyet'in iyi yurttaşı hem onun için seferber olan hem de seferber edendir. Afet İnan, Erken cumhuriyet dönemi için, Aristo'nun Politika'sında ifade ettiği gibi, "muteber bir yurttaşın erdemi" olarak sadece yurttaş değil "iyi yurttaş" olmanın öne çıkan figürüdür(Aristo, 2018, s.266). O, bir yandan rejimin tezlerini içselleştirirken diğer yandan da bu tezleri zenginleştirip yaymak için her çağrıldığında hazır durumdadır. Mustafa Kemal Atatürk ile yakınlığı, tarih, yurttaş bilgisi ve kadın hakları konusundaki çalışmaları, onu bu dönemin entelektüel çerçevesini kavramak açısından dikkate değer kılmaktadır. Afet İnan, yaşı itibari ile Osmanlı kurumlarında tarihçilik eğitimi almamıştır. Yetiştirdiği dönem ve Atatürk ile kurduğu ilişki bağlamında yeni rejimi sahiplenici bir pozisyonda olmuştur. Dönemin yaşça büyük aktörlerinden farklı olarak İTC veya Cumhuriyet öncesi dönemin kurumsal yapılarında öncü bir rol oynamamış olması, onu yeni rejimin projesi için elverişli bir kişi haline getirmiştir. İnan, Cumhuriyet'e yakışan kadın imajının somut ve dinamik bir üyesi olmak için gerekli koşulları –orta sınıf memur bir aileden gelmek, Türk olmak, sofu olmamak, modern kadın imajını sağlayabilmek, kendi iradesi ile meslek sahibi olmak ve milliyetçi olmak- da taşımaktadır. Afet İnan'ın cumhuriyet kadınının bir vatandaşı olarak taşınması gereken vasıfları şahsında temsil ettiği söylenebilir.

1. Kuramsal Çerçeve

Politik aktörlerin düşünce dünyalarına dair yapılacak bir araştırmada birkaç noktaya dikkat edilmelidir. Bir fikrin oluşumunu etkileyen faktör ve süreçlerle, fikrin bir proje haline gelmesi arasında fark vardır. Önce programın şematik ve analitik bir haritasını çıkarmak, ardından bu programın kategorik ve kavramsal içeriğinin nasıl şekillendiğini açıklamak gerekir. Mesela bir fikrin pratik mi teorik mi olduğu yani, Lykurgos Yasaları gibi bilgelikten mi ya da Roma gibi deneyimden mi çıktığı sorulabilir. İkinci olarak fikri şekillendiren koşullar ve fikrin taşıyıcı öznesi arasındaki ilişkiye bakılabilir. Bir başka deyişle öznenin maddi koşullarla ilişkisi ve düşüncelerindeki değişim ile iktidar konumundaki değişim arasında nasıl bir bağlantı olduğu sorgulanmalıdır. Üçüncü olarak dönemin söylem yapısına ve üretilen tezlerin nasıl bir çevrede

³ Erken Cumhuriyet Dönemi ile ifade edilen tarihsel aralık 1923-1938 arası dönemdir.

ortaya konduğuna dikkat edilmelidir (Uslu, 2017,s. 62-86). Erken Cumhuriyet'in seçkinleri Tanzimat'tan beri süren genel bir kanıya sahiplerdi. Onlar, içinde buldukları koşullardan kaynaklı sorunlara icap ettiği ölçüde Batı'dan cevaplar aradılar. Bu arayış, 1920lerden itibaren daha sistemli hale geldi. Böylece Batı dünyası ile benzer düşünce kalıplarını benimseme ve Skinner'ın ifadesi ile modern "entelektüel bağlama" (1969) dahil olma konusunda seleflerinden daha avantajlı bir konuma sahip oldular.

Afet İnan gibi mezkur dönemin hem politik hem de entelektüel figürleri üzerine çalışmanın bir diğer yönü ise onların olayları gözleyen ve onlar hakkında düşünen biri olmakla beraber aktif şekilde sorumluluk üstlendiklerinin göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Onlar, kültürel politikaların üretilme süreçlerine dahil olmuşlardır. Politik figürler, psikolojik gelişimleri ile bağlantılı şekilde ömür boyu hareket halindedirler. Bir limanda demirleyip ardından akıntıyı görmezden gelemezler. Sosyal etkileşimlerinin zaman, mekan ve kişiler yönünden analizi önemlidir. Kararları ve uygulamaları arasındaki çelişki ve uyum; kamusal beyanları ve özel kayıtları arasında fark ve benzerlik dikkate değer ölçütlerdir. Tarihsel bir figür analiz ediliyorsa bu uzak mesafeden bir araştırma gibi kavranabilir. İlk onun "ilk bağımsız politik başarısına" bakılmalıdır. Çocukluk hatıralarını incelemek önemlidir ancak tek başına yanıltıcı olabilir. Aktif politikacılar hakkındaki biyografik bilgiler genellikle idealize edilmiş benlik temsilleridir (Meşe, 2012, s. 29-31). Bu temsillere "kampanya biyografisi" de denebilir. Son olarak odak noktalar: Kamuya mal olan ifadelerinin içerik analizi, süreklilik gösteren davranışları ve bağlı olduğu kuruluşlar şeklinde toparlanabilir (Alan ve Sung,2005, s. 301-310).

İnan analiz edilirken öncelikle dışsal inceleme yapılacaktır. O, fikirlerini nasıl bir siyasi bağlamda üretmiştir? İnan'ın Erken Cumhuriyet elitinin modern ve ulusçu düşüncelerinin oluşturduğu entelektüel bağlam ile nasıl bir ilişkisi vardır? Fikirlerini hangi kanallardan muhataplarına ulaştırır? Dışsal inceleme yaparken bu sorulara cevap aranacaktır. Diğer yandan içsel inceleme ise fikirlerini ifade ettiği metinlerdeki içerik ve üslubu inceler. Yazarın ilgi alanlarının ana hatları, ayrımları ve evrimi kavranmaya çalışılır (Copeaux, 1998, s. 5). Bir kişi ya da kurum analizinde araştırma nesnesinin, bu çalışma için Afet İnan, yöneldiği ana alanları saptamak gerekir. Bir başka ifade ile onun soru ve cevaplarının hepsini ortak kesen, kategorilerini yönlendiren "birim-fikirler" saptanmalıdır (Lovejoy ve Stanlis, 2017). Afet İnan'ın içinde bulunduğu siyasi koşullar ve mesleki uğraşları açısından "ana alan" ulus-devlet inşasıdır. Bu çatı alanın altında, ulus devletin temel bileşenleri olarak tarih, vatandaşlık bilgisi ve kadın hakları konuları yer alır. Tarih, vatandaşlık ve kadınlar hakkındaki metinlerini biçimlendiren birim –fikirler ise aşağıda detaylıca açıklanacaktır.

Kuramsal çerçeveye yönelik yukarıdaki referans ve ikazların pek çoğunu hassasiyetle değerlendirmek bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bu durum çalışmanın zaman ve araştırma materyali yönünden sınırlılığını oluşturmaktadır. Çalışmanın odaklandığı tarihsel aktörün düşünsel serüveninin erken cumhuriyet dönemini aşması bunun başlıca sebebidir. Dolayısı ile bu çalışmada, 1930ların “Kemalist”⁴ (Zürcher,2002) aktörlerinin kaygı ve ilgileri, temsil edici bir aktör olarak İnan’ın entelektüel portresinin betimlenmesi aracılığı ile incelenecektir.

2. Entelektüel ve Tarihsel Bağlam

İnan’ın düşüncelerini şekillendiren üç kategori belirleyebiliriz. 1)Kişisel geçmiş, 2)Olay bağlam 3)Entelektüel bağlam. Her üç kategorinin de iç içe geçtiği söylenebilir. Bu yüzden İnan’ın düşüncelerine yönelik bu kategorizasyonun geçirgen olduğu ifade edilmelidir. İnan’ın kuşağı için savaşlar ve göç, kendi hayatlarını doğrudan etkileyen meselelerdi. Dolayısı ile belirli bir güvenlik kaygısını ve bu kaygıyı asgarileştirdiğini düşündükleri Mustafa Kemal Atatürk’e karşı minnet duygusunu bir arada taşıyorlardı. Kaygı ve minnet duygusu ile kuşatılmış İnan’ın kuşağı için “iyi yurttaş” olmanın başlıca göstergesi görev bilincidir. Bu nedenle o, kendi faaliyetlerini “milli vazife” olarak tanımlar ve iyi yurttaş olmanın sembol ismi olarak “Vazife verilmişti, başarmak icap ediyordu” diye ekler (İnan, 1971). Yeni cumhuriyetin bu ilk kuşağı, yakın geçmişin somut politik hizipleri içinde yer almamışlardı. Dolayısı ile onlar, geçmişin politik kan davalarından azadedirler. İnan, yeni bir politik düşüncüyü değil, ama politik olarak yeni bir seferberliği temsil eder. Hariciye, harbiye ve tıbbiyenin birer politik ve idari kamp görevini ifa ettiği yüz yıllık mazinin ardından artık “muallim/e” ve bilim öğreticileri, yeni cumhuriyetin kültürel anlamda başlıca aktörleridir. Afet İnan’ın kişisel kariyerinde bilerek ya da bilmeyerek bu kültürel merkezin sembol isimlerinden biri olduğu söylenebilir. Nitekim soyadı kanunu çıkmadan önce “muallim Afet” adıyla, kadın ve siyasi rejim arasında, 1908’den beri kabul edilmiş sessiz bir mutabakatı sürdürdüğü de söylenebilir. Ancak cumhuriyetle beraber, pasif bir öğreticilikten aktif bir reform ajanlığına dönüşen “kadın öğretmen” kategorisi, yeni bir insan ve dünya görüşünün habercisidir.

1930’ların dünyasında siyasi atmosferi karakterize eden başlıca olaylar, Afet İnan’ın erken cumhuriyet dönemindeki entelektüel tutumunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Bunlar

⁴Bu çalışmada “Kemalist” kavramı olumlu ya da olumsuz anlamda kullanılmamaktadır. Kemalist, bir dönemin karar verici çekirdek kadrosunu ifade eden bir kavram olarak bu çalışmada yer almıştır. Özellikle erken cumhuriyetin 1929-1938 arası döneminde karar verici pozisyonda bulunan dar bir grubu ifade eder.

arasında 1911-1922 yılları arasında süren aralıksız savaş, geç-uluslaşmanın yarattığı gecikmişlik ve parçalanma hissi ve 1929 Ekonomik buhranı sonrası alternatif modernleşme projelerine duyulan ilgi (Bozkurt, 2008 s. 88) sayılabilir. Genç Cumhuriyet'in Avrupa'da savaş beklentilerinin yükseldiği bir dönemde kendini güvende hissetmek için "icab" edenin ne olduğuna yönelik arayışı da ideolojik tercihlerini büyük oranda etkilemiştir. Bu arayış tarih, dil ve coğrafya gibi insanın toplum ve dünya ile kurduğu ilişkileri şekillendiren alanlarda dünya ölçeğinde geçerli tezler ileri sürme yönünde çabalara yön vermiştir. Tüm bu gelişmeler ulus inşa projesinde ikircikli uygulamaların yerini daha keskin tercihlerin almasına neden olmuştur. Bu tercihlerin kültürel hayatta tekelci, laik ve pozitivist tutumların yayılması şeklinde görüldüğü ifade edilebilir. İki savaş arası süreç çoğulcu bir bakış açısını karmaşa ve "hayat mücadelesinden elenme" nedeni olarak gören trendlerin etkisini fazlasıyla hissettirdiği bir dönemdir. Bu eğilimler, insanların niceliksel ve niteliksel envanterini düzenlemeye yönelik girişimleri peşi sıra getirmiştir (Bora, 2006, s. 45).

Alternatif moderniteler olarak otoriter ve totaliter rejimlerin yükselişi, ideolojik yargıların politik eylemi şekillendirici etkisini göstermektedir. 1930ların Türkiye'si bu gelişmeleri yakından takip etmiştir. Kültürel hayattaki laik temaların dikkate değer artışı, bilimsel-nesnel çerçevenin insanın dünya ile ilişkisinde başvuracağı tek kriter olarak görülmesine neden olmuştur. Mesleki ve sınıfsal farkların ulusal öncelikler ileri sürülerek işlevsel düzeyde ele alınması, sosyo-ekonomik gerilimlerin geçici süreliğine üstünün örtülmesine imkan tanımıştır. Siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik düzeylerdeki bu bütüncül eğilimler, dönemin paradigmasını şekillendiren sac ayakları olarak ifade edilebilir. Dolayısı ile bu paradigma, tarih yazım ve yurttaşlık gibi meselelerde de yeni yaklaşımların entelektüel bağlama dahil olmasına yol açmıştır.

Erken Cumhuriyetin entelektüel bağlamının esinlendiği düşünce kategorileri arasında şu başlıklar sayılabilir: Fransız aydınlanma felsefesi (Toprak, 2020), materyalist- evrimcilik (Hanioğlu, 2011), solidarizm (İnan, 1969), anti-emperyalizm (Ter-Matevosyan, 2015), geç-uluslaşma, Doğu-Batı ayrımı (Mutman, 2007) ve bilimsellik. İnan'ın tarih, yurttaşlık ve kadınlar hakkındaki düşünceleri dönemin entelektüel bağlamını oluşturan bu başlıklarla ilişkili olarak incelenmeye çalışılacaktır.

3. Afet İnan'ın Düşüncelerini Şekillendiren Siyasi ve Entelektüel Bağlam

Afet İnan Kemalist ulus inşa projesinin merkez aktörlerinden biridir. O, görevlendirilmiş bir tarihçi, antropoloji ve tarihin kesişim noktasında yürüyen bir bilim insanı, Kemalist cumhuriyetin sembol kadını ve yurttaşlık konusunda öncü bir kişidir. Metinlerinde

Kemalist projenin gerekçeleri ve aceleliği açıkça kendini hissettirir (Göral, 2009, s. 220). İnan, 30 Ekim 1908’de Selanik’in Doyran kasabasında doğmuştur. 1908’de, Meşrutiyet düzeninin tekrar kabulünden 5 ay sonra dünyaya gelen Ayşe Afet (Uzmay) İnan’ın hayatı babası İsmail Hakkı Uzmay’ın Orman Müfettişi olmasından dolayı farklı şehirlerde geçmiştir. Balkan Savaşlarından sonra ailesi Anadolu’ya gelmiş, Afet, ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. Bursa Kız Öğretmen Okulu ve Fransız Kız Lisesi’nde okumuş, 1925 yılında İzmir’de öğretmenlik yaparken tanıştığı Mustafa Kemal Atatürk tarafından Lozan’a dil eğitimine gönderilmiştir. 1929-30 yıllarında Ankara Musiki Muallim Mektebi’nde Tarih ve Yurt Bilgisi öğretmenliği yapmış bu sırada Türk Ocakları bünyesindeki Türk Tarih Heyeti’nde yer almıştır. Bu encümenin önce Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti(1931) ardından da Türk Tarihi Araştırma Kurumu’na(1935) dönüşmesi ile Mustafa Kemal tarafından kurumun asbaşkanlığına atanmıştır. 1938 yılında Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesinin Yakın Çağ ve Modern Tarih bölümüne kaydolarak burada lisans eğitimini tamamlamış, ardından aynı üniversitenin Sosyoloji Kürsüsünden 1939 yılında Doktor unvanı almış olan İnan, DTCF’nin kuruluşunda yer almış ve ‘‘Tarihe Giriş’’ adıyla ilk dersi vermiştir. 1940 yılında Dr. Rıfat İnan ile evlenmiştir. 1942 yılında doçent, 1950 yılında profesör olmuştur. (İnan, 2005).

Afet İnan, Fransız Kız Lisesi’ndeki öğrenciliği döneminde coğrafya ders kitabında Türklerin ‘‘sarı ırk’’tan ve ikinci sınıf ırk kategorisi içinde olduklarını işaret eden ders kitabını Mustafa Kemal’e göstererek bu konu hakkındaki düşüncelerini sormuştur. Mustafa Kemal ise o sıralarda İngiliz sosyalist tarihçi ve edebiyatçı Herbert George Wells’in dünya tarihi ile ilgili kitabını okumaktadır. Mustafa Kemal bunun böyle olamayacağını ve Afet İnan’a bu işle ilgilenmesini söylemiştir. İnan’ın tarihçiliği bir görev üzerine başlamış, nitekim Cenevre’deki eğitimi boyunca da Mustafa Kemal ile olan yazışmalarında pek çok kez görevinin bilincinde olduğunu vurgulamıştır(İnan, 2005, s. 99-101).

İnan’ın düşüncelerinin şekillendiği bağlam ve ona verilen vazife’’lere bakılarak modern bir ulus-devlet kurma amacının belirleyici olduğu söylenebilir. Ulusçuluk ve modernizm, bu tarihsel bağlamın başlıca fikir akımlarındandır. İnan’ın bulunduğu yüksek çevrenin modernlik ve bilimsellik arasında kendiliğinden bir ilişki kurduğu söylenebilir. Kemalistler arasında bilimsellik, modern bir ulus olmanın esas kriteridir. Dönemin entelektüel bağlamını şekillendirici ve merkezi bir konuma sahip olan bilimsellik konusunda iki konuya dikkat çekilebilir. İlki, bilimsel olana yönelik teveccüh ve inanç. İkincisi bu bilimselliğin kriterlerinin neler olduğudur. Tarih yazımında Meşrutiyet ve Cumhuriyet’in ilk döneminin etkili tarihçisi Ali Reşad’a karşı değişen tutum bu anlamda önemli bir izlek sunar. Meşrutiyet neslinin ve cumhuriyetin ilk yıllarının tarih anlayışı

büyük ölçüde Fransız Devrimi merkezli ve Fransız tarih anlayışının ilerlemeci paradigmasının etkisi altında şekillenmişti. 1930 öncesinde Ali Reşad'ın büyük ölçüde belirleyici olduğu Fransa merkezli tarih anlayışı, Yusuf Akçura başta olmak üzere pek çok tarihçi tarafından sömürgeciliği görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştır (Toprak, 2015, s. 234-237). Ayrıca spekülative bir çerçeveye sahiptir. Sömürgecilik ve spekülative arasındaki bağı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) *Sodom ve Gomore* romanında “Şark odası” kavramı ile Avrupalının kendi Şarklısını icat ettiğini vurgulayarak dile getirir.(Karaosmanoğlu, 2014). Mithat Cemal Kuntay'ın 1938'de yayınladığı Üç İstanbul romanında, Raşel karakteri üzerinden “muhteşem bir şark odası”na sahip olmanın üst düzey bir Avrupalı zevki olduğunu vurgulaması da Batı merkezli spekülasyonlara bir başka örnektir (Kuntay, 2008, s. 449). Hem Yakup Kadri hem de Mithat Cemal, sömürgeci arzuların Şarka dair bilgiyi gerçekliğinden kopardığına dair imalarda bulunurlar. Bu eleştiriler, cumhuriyet öncesinden beri dile getirilse de cumhuriyetin ilanı ile beraber yanlış bilgilerin “tashi”ine yönelik bilinçli bir program meydana getirilmiştir. Bu programın iskeletini oluşturan entelektüel hat ise ulusçuluk ve bilimselliktir. Ayrıca program, yurttaşlıkla ilişkili bir yöne de sahiptir. Bilimsellik ve ulusçuluğun bir arada somutlaştığı nokta ise ulusun maddi kültür ürünlerinin görünür kılınmasıdır. 1924'de Türkçülüğün Esasları'nın ilk sayfalarında Ziya Gökalp, Türk tarihinin somut eserlerini ve Türk halk sanatlarının ürünlerini sergilemek ve tasniflemenin önemine değinir (Gökalp, 2014). Dolayısı ile 1925'te inşaatına başlanan Ankara Etnografya Müzesi, maddi kültür ürünlerinin sergilenmesi amacını gütmekle ulusçuluk ve bilimsellik arasında kurulan köprünün açık bir ifadesidir denilebilir. Yine 1925 yılında, Nurettin Ali, Dr. Neşet Ömer İrdelp, Dr. Mouchet, Süreyya Ali ve Dr. İsmail Hakkı'nın kurucuları arasında olduğu Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi vücuda getirilmiştir. İstanbul Darülfünun'u Tıp Fakültesi bünyesinde meydana getirilen merkez, topluma dair teşhislerde tıbbın dolayısı ile de biyolojinin etkisini göstermesi açısından önemlidir. Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin kuruluş amacı, “İnsanlar arasında Türk ırkının layık olduğu yerin belirlenmesi” olarak belirtilmiştir(Kansu, 1940). Maddi kültüre yönelik ürünlerin tespiti ve sergilenmesinin yanı sıra bu ürünlerin tarihte kimler tarafından üretildiği ve nasıl kullanıldığına yönelik fizik antropolojinin verilerine dayanan bir anlayışın materyalist-evrimci bir tutumu bilimsellikle ilişkilendirdiği söylenebilir. Böylece spekülative ve spekülative olduğu için emperyalist tonlar taşıyan tarih anlayışına karşı, belge ve kanıta dayalı ulusçu bir perspektifi hakim kılmak amaçlanmıştır (İnan, 1956, s. 6-7).

İnan'ın tarihçilik anlayışında genel olarak antropolojik yöntem, arkeolojik veriler ve romantik üslup ağır basmaktadır (Toprak, 2015, s. 147). Dünya genelinde şovenizme kayan

resmi tarih anlatıları sıradan hale gelmiş, Naziler Hititlerin, Macarlar Sümerlerin kendi ırklarından olduğunu iddia etmeye başlamışlardır (Berktaş, 1983, s. 2463). Bu trend ve iddialar karşısında yeni bir tarih yazımı ve bu tarih yazımına temel oluşturacak “bilimsel” altyapının kurulması Kemalistlerce gerekli görülmüştür. Antropolojiye yönelik ilgi 1920lerin ortalarından itibaren ivme kazanmıştır. İnan’ın Fransız Kız Lisesi’ndeki coğrafya kitabında Türklerin “ikincil ırk”lar arasında yer aldığına dair ifadeyi görmesi ve bunu Atatürk’e aktarması sonucu ırk bilim ve tarih arasındaki ilişkinin yoğunlaştığı ifade edilebilir (İnan, 1989, s. 10). Bu konu öncelikle kültür konusuna ilgi duyan seçkinler arasında gündeme gelmiş daha sonra ise lise ve ortaokul ders kitaplarında yer bulmuştur. Antropolojik tarih yaklaşımı ile belirlenen başlıca amaç, Türklerin ırki olarak Avrupa’nın gerisinde olmadığını bilimsel standartlarda göstermektir. İkinci bir amaç ise dünya tarihi içerisinde Türkleri medeniyete yaptıkları katkılarla müspet bir mertebeye ulaştırarak “ırk hiyerarşisi”nin mantıki sonucu olarak görülen emperyal tahakküm riskinden sıyrılmaktır. Kemalistlere göre bu müspet mertebe, ulusu oluşturan fertlerin kolektif benlik bilincini geliştirecek ve halk içindeki dayanışmayı kuvvetlendirecektir.

Dönemin entelektüel bağlamında bilimsel bir standart olarak antropolojik yöntem, hem solidarist amaçlar hem anti-emperyalist icaplar hem de geç uluslaşmanın yarattığı gecikmişlik hissinden kurtulmak için bir dayanak olarak görülmüştür. Irk bilimin 1930lar Türkiye’inde olduğu gibi pek çok ülkede kültür politikalarının iki temel taşıyıcısı olan dil ve tarih tezlerini şekillendirdiği belirtilmelidir (Szurek, 2018, s. 279) Irk bilim olarak anılan Fizik antropolojiye yönelik ilgi sadece Türkiye’ye özgü değildi. Aynı dönemde Mısırlı bir Müslüman olan Mohamed-Galal Abdelhamid Saleh el-Hadary (Muhammed Galal), Fransa’da antropoloji eğitimi görmüştür. Galal, daha sonra Mısır’da Türkiye’dekine benzer antropolojik araştırmalar yapmıştır. (Hopkins, 2018, s. 176). Bulgaristan’da ise Metodi Popov yine Türkiye’deki antropoloji çalışmalarına benzer bir çaba içerisindeydi (Mesut vd.,2005, s. 181-184). Galal’ın Paris’te olduğu dönemde Marcel Mauss, kariyerinin zirvesindeydi. Mauss’un antropoloji ve sosyolojiyi eklemleneyen yaklaşımı dikkat çekiyordu. 1938’de Mauss, Ecole pratique des Hautes Etudes(EPHE)’deki Etnoloji Enstitüsü’ne başkan olarak atanmış ve 1930lar Paris’inde pek çok antropolojik ve etnolojik müze açılmış ya da yenilenmiştir. Akademik merkezlerin pek çoğuna bu alanda fonlar sağlanmaktaydı. Türkiye’deki gelişmeler de bu uluslar arası entelektüel ilgiden bağımsız değildi. 19.yy sonundan itibaren ‘‘ırk’’ kavramı Avrupa’da ve Amerika’da pek çok sosyal bilimsel çalışmada yer bulmaya başlamıştır. İnsan topluluğuna dair kesin kategorilerin, sınıflandırmaların ve özelliklerin somut olarak gösterilebileceği bir disiplin arayışı fizik-

antropoloji alanına yoğunlaşılmasına neden olmuştur. Antropoloji, biyoloji ve arkeoloji ile sürekli temas halinde gelişme göstermiştir. Irk kavramı, bu dönemde antropoloji disiplinin başlıca temasıdır. 1890'lardan itibaren antropoloji disiplini evrimci bir zemine oturmuştu. Birey, tarih ve toplumun altında, ikincil bir kategori olarak değerlendirilmiştir. Bu kuşak antropologların çoğu çeşitli biçimleriyle evrimci-seçilimci biyolojiden etkilenmişlerdi. Bu antropologlar bir yandan burjuva toplumunun faydacı ve materyalist yönünü eleştiriyorlar, öte yandan toplumu ırksal kimliğinden uzaklaştıran kapitalist gelişimin doğayı değiştirmesini ve ardından beslenme ve yaşama alışkanlıklarını değiştirerek ırkların saflığını bozacağını öne sürüyorlardı (Zeev,1986, s. 33).

Vacher de Lapouge, 20.yy'daki antropoloji çalışmalarını etkileyecek bir tez olan kafa tası ve ırk hiyerarşisi arasındaki bağıntıyı öne sürmüştür. Onun temel varsayımları ‘ırkların farklı zeka kapasitelerinin olduğu ve kafa indeksi ile bunun ölçülebileceği, insan davranışının ırkla toplumsal bağlam arasındaki etkileşimin sonucu olduğu, doğal seleksiyonun toplumsal seleksiyona üstün geleceği ve biyolojik evrimin uygarlıkların tarihsel ilerleyişine etkide bulunduğu’ şeklinde sıralanabilir (Toprak, 2015, s. 18). Lapouge, antropo-sosyoloji adıyla yeni bir araştırma alanına öncülük etmiştir. Darwin, Gobineau ve Paul Broca'dan esinlenerek antropolojide yeni varsayımlar ileri sürmüştür. Antropo-sosyoloji disiplininin temel varsayımı ‘insan eyleminin kalıtımsal beyin yapısının bir ürünü olduğu’ yönündedir. Bunun için ‘kraniyolojiyi’ yani kafa tası ölçümünü yöntem olarak benimsemiştir. Disiplin, sosyalizm ve evrimcilik arasında bir senteze varmak için, güç, ırk ve evrimi tek tarihi gerçek olarak kabul etmiştir(Toprak,2015, s. 20-23). Mustafa Kemal Atatürk de ırk ve tarih arasında bağlantı kuran H.G. Wells'in çalışmalarını okumuş ve Türkçeye tercüme edilmesini emretmiştir. Lise ve orta okullar için 1931'de yazılan *Tarih* kitabında Wells'in *Outline of History* kitabından pek çok iktibas mevcuttur. Wells, evrimci biyolojiden etkilenmişti. Wells'e göre tarihin temel birimi insan türüdür. O, 1918'de sona eren savaşın yarattığı histeriyi ‘ortak tarih’ düşüncesi ile soğurmaya çalışır. Wells, distopik romanlarında da dünya barışının ortak bir tarih bilgisi ile mümkün olacağına dair imalarda bulunur (Karaömerlioğlu ve Yolun,2020, s. 746-747). Wells'in anlatısı aydınlanmacı hümanizme evrimci bir perspektiften bakma çabasını çağırır. Savaşı pek çok kez deneyimlemiş bir siyasi lider olarak Mustafa Kemal Atatürk , Wells'in kitabını ülkesini güvene almak için verimli bir kaynak olarak görmüştü. Ortak tarih, barış için olduğu kadar Türk milletinin medeniyet tarihinden dışlanmışlığını tersine çevirmek, dolayısı ile geç uluslaşmanın yarattığı olumsuz hissiyatı dağıtmak için de ‘icab’ eden zemini sağlamıştır.

Lapouge'un görüşlerinin siyasi sonuçları ise onun toplumsal seleksiyonun bozucu etkisine yaptığı vurguda ortaya çıkar. Ona göre savaşlar "öjenikleri yani üstün ırkı tüketiyor, demokrasi zayıflara iktidar sağlıyor, din doğal dengeye karşı bir düzen sağlıyordu". Ayrıca çok eşle evlenme yasağı ve yoksullara yardım kampanyaları öjenikleri değil disjenikleri koruyordu. Burjuvanın parasal kaygılarla yaptığı evlilikler türün niteliğini bozuyordu. Buna karşın iradi bir güçle bu durum tersine çevrilebilirdi.. Ona göre iradi unsur önündeki engeller, ahlaki ve toplumsaldı ve yeni bir ekonomik ve politik örgütlenme bu engelleri kaldırabilir doğal seleksiyona imkan tanıyacak bir veraset sistemini yaratabilirdi (Toprak, 2015, s. 22-23). Böylece, moral ve sosyo-ekonomik prangalardan kurtulan kadim ve güçlü toplumlar, özlerine dönerek ruhlarındaki cevheri ileri doğru götürebilecekti. Bu anlayış, Kemalist entelektüellerin dirimsel arayışlarına hitap eden bir paradigmaya sahiptir. Kemalistlerin entelektüel bağlamını oluşturan başlıca "birim-fikir" ulus devletin inşası idi. İradeye dayalı evrimci tarih kurgusu ve ulus inşası arasında bağlantı kurmak zor olmadı. Böylece, evrimciliğin bu iradi versiyonundan hareketle antropolojik veriler, kolektif bilinci ve ruhu harekete geçirecek, ulus inşası için gerekli diriltme büyüsunün formülünü ortaya çıkaracaktı. Devlet-birey ilişkilerine Sosyal Darwinizmin "laissez-faire" tarzı bakış açısından farklı olarak Kemalistler, toplumsal değişimi planlama amacı güdüyorlardı. Dolayısı ile devlet müdahalesini yöntem olarak belirlemiş bir siyasi grubun Sosyal Darwinist olarak ithamı mantıklı görünmemektedir.(Karaömerlioğlu ve Yolun, 2020, s. 752-754)

Antropolojinin siyasi kullanımlarında 20.yy başından itibaren hızlı bir yükseliş gözlemlenir. İki savaş arası dönemde Lapouge'un fikirleri pek çok bilim çevresinde dikkatle izlendi. Antropo-sosyoloji, vahşi kapitalizmin yarattığı kitlesel sorunlara ve karmaşaya sosyolojinin sağlayamadığı cevabı sağlama iddiasını güdüyordu. Almanya'da Otto Ammon, kentlere ancak öjenik bir tip olan dolikosefallerin uyum sağlama kapasitesinden bahsediyordu. Bu dönemde Durkeim'da antropolojiye ilgi göstermiş ve L'Annee Sociologique dergisinde antropososyolojiye bir alt başlık açılmıştı. Antropososyoloji disiplini bu dönemde suça daha az eğilimli, çalışkan ve kentli aynı zamanda öjenik bir insan portresini olumlaması ile Batı Avrupalı tipinin ırka dayalı üstünlüğünü ispata uğraşan bir alan görünümündedir (Toprak, 2015, s. 28). Amerika'da Sosyal Darwinizm yine bu dönemde zirveye çıkmış, "ırk" kavramı kamu söyleminde hakim olmaya başlamıştır. Farklılıkların hiyerarşisi emperyalizm ve bilimin sıkı ilişkisi etrafında sürekli vurgulanan bir tema olmuştur(McCarthy,2009:69-70). Ancak Franz Boas'ın Amerika'ya gelişi ile ana akım kültürel antropoloji olmaya başlamıştır. Onun

takipçileri ampirik araştırmalarla antropo-sosyoloji geleneğinin varsayımlarını büyük oranda çürütmüşlerdir(Barnard, 2004, s. 100-101).

Kapitalizm, burjuva toplumu ve ırksal yapı arasında bağlantı kurma arayışı, hem sosyolojinin yetersiz kaldığı sorunları anlama çabasının bir sonucu hem de ırk hiyerarşisini bilimselleştirmenin yöntemidir. Emperyalist dönemin başlıca özelliklerinden biri olarak sosyolojiden antropolojiye kayış, somut iktidar ilişkileri içinde meşrulaştırıcı bir araç olarak görülmüştür. Bunun bir örneğı, Sovyet etnoloji çalışmalarında St. Petersburg'daki Doğu Dilleri Fakültesi'nden Nikolai Marr'ın "Yafes Dilleri"nin Aryan dillerinden eski olduğu iddiasıdır. Marr, yeni proleter bilim tezinin ırk ve dil bilim alanındaki savunucusu olarak 1933'te İstanbul ve Ankara'yı ziyaret etmiştir. Dönemin antropoloji yaklaşımlarında, "Aryan-Turan" kategorilerine göre sınıflandırılan topluluklar, çeşitli ırk hiyerarşileri arasında biçimlendiriliyor, geçmişlerine dair biyolojik açıklamalar yapıldığı gibi geleceklerine dair keskin kehanetlerde ulusların kaderini tayin ediyordu. Aryan-Turan çekişmesi hem dil hem de tarih tezlerinde etkili olmuştur. Mezkur çekişme, politik amaçlarla iç içe geçmiştir. Bu dönem Avrupalı antropologlar, kapitalizm bozucu etkileri karşısında ırkın saflığını koruma ve uygarlığı muhafaza etme çabasına sarılırlar. Sovyetlerden gelen esin ise daha çok aşağı ırkların devrimine doğru giden bir tarih anlatısıdır(Szurek, 2018, s. 279-284). Erken bir üçüncü dünyacılık olarak bu yaklaşım, Kemalistlerce bir tür "Envercilik" olarak algılanmış olabilir. Bu durum, onların Sovyet etnolojisi ile mesafeli kalmasına neden olmuştur.

Naziler, antropolojik fikirleri yakından takip etmiş ve kendi siyasi programlarının arka planına yerleştirmişlerdi. Antropolojinin 2.Dünya Savaşı'ndaki kötü şöhreti Nazilerin referansları dolayısı ileidir. Alfred Ploetz, 1905'lerde ırk hijyeni adını verdiğı bir projeyi öne sürdü. Ayrıca ırk hijyeni çalışmaları için antropoloji ve Alman tarihinin imgelerini birleştirdiğı "Hayat Şovalyeleri" adında bir dernekte görüşlerini yaymaya başladı. Sonuç olarak öjenik fikirler 1930'lara gelindiğinde büyük bir külliyata ve veri haznesine sahip olmuştur. İspatlanmamış ve ispatlanması büyük olasılıkla mümkün olmayacak, ancak tam olarak yanlışlanamamış da olan varsayımlar, pek çok ülkede resmi ideolojinin başvurduğu referanslar haline gelmiştir (Toprak, 2015, s. 40-51). Ulus devletler, çeşitli kaygılara dayanan öjenik söylemlere sahipti. Bu dönemde pek çok Avrupa ülkesinde öjeni, nüfus politikasının yöntemi olarak yaygınlaşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de de sağlık ve nüfus politikalarının ırk ıslahı şeklinde adlandırıldığı görülmektedir. Ancak, öjenik bir kısırlaştırma söylemi çok cılız kalmış daha çok temizlik ve hastalıklara karşı aşı, ilk yılların temel sorunu olarak kabul edilmiştir (Toprak, 2015, s. 58-60). Erken Cumhuriyetin öjenik politikaları,

savaşların yarattığı tahribat karşısında halkın sağlığına dönük pozitif içeriklere sahiptir. Öjeni politikalarının, Darwinist evrimciliği ihlal eden iradi bir yönelimi yansıttığı da ifade edilebilir. Bu iradi yönelim, Kemalistlerce değişime duyulan arzu ve yenilenme gerekliliğinin bir sonucu olarak kabul edilmişti. 1930'daki 4.Milli Türk Tıp Kongresi beslenme konusunda ve 1933'te toplanan 5.Milli Türk Tıp Kongresi de su kaynakları ve kaplıcaların halk sağlığı için erişilebilir kılınmasına yönelik çeşitli sunumları ihtiva eder (Arıkan, 2005).

1930ların tıp kongreleri halk sağlığına yönelik öjenik içeriklere sahiptir. Erken Cumhuriyet'in sağlık politikaları evrimci seçim düşüncesinden ziyade pragmatik gerekleri ve iradi yönelimleri benimsemiştir.1930'larda fizik antropoloji geleneğinde de farklı yaklaşımlar gelişmiş, Latin ekolü adı verilen ve Fransız antropolojisi ile etkileşim halinde İsviçre'de gelişen bir antropoloji geleneği ortaya çıkmıştır. German antropoloji geleneğinin Latin geleneği ile yolları 1900'lerin başından itibaren ayrılmaya başlamış, üstün ırk ve sömürgecilik temalarında yürüyen German geleneği karşısında daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir fizik antropoloji geleneğinin imkanı Joseph Deniker tarafından araştırılmıştır. Böyle bir dönemde Kemalistler, yurt dışındaki bilimsel gelişmelere yönelik dengeli bir ilgi göstermişlerdir. Antropolojiye yönelik ilgide de bu denge gözlemlenebilir. 1920'ler ve 1930'lar da antropoloji alanında Fransa'daki Broca Enstitüsü'ne Şevket Aziz Kansu, Almanya'da Berlin Üniversitesi'ne Seniha Tunakan, Amerika'da Harvard Üniversitesi'ne Süleyman Şenyürek ve İsviçre'ye Cenevre Üniversitesi'ne Afet İnan gönderilmiştir. Gönderilen öğrencilerden düzenli olarak bilgi istenmiş ve Latin ekolünün benimsenmesine karar verilmiştir (Toprak, 2015, s. 61). Bunda Eugene Pittard'ın Türkiye'ye yönelik ilgisi, Mustafa Kemal ile diyalogu ve olumsuz ön yargılara sahip olmaması önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Pittard'ın eşi Helene Dufour, Türkiye'ye yönelik belirli bir ilgiye sahipti. 1924 yılında İsviçre'de halife Abdülmecid Efendi ile röportaj yapmış, 1914'te Osmanlı Balkanlarını gezerek anılarını kitaplaştırmıştı. 1930'da Türkiye'deki değişiklikleri öven bir kitap daha kaleme almıştı (Eldem, 2021, s. 133). 1922 yılında Ağaoğlu Ahmet'in "Pontus Meselesi" risalesinde işlediği tema ve Hititlere dair vurgusu bir başlangıç noktası olarak öne sürülebilse de antropoloji, tarih ve resmi ideoloji ilişkisinin ürünleri 1930'larda ortaya çıkmıştır (Erimtan,2008, s. 166). Öte yandan 1925 yılında Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi Nurettin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdelp, Süreyya Ali ve Köprülüzade Fuad, İsmail Hakkı, Aime Mouchet öncülüğünde kurulmuştur. Bu merkezin fahri üyeleri arasında Georges Pappilault, Eugene Pittard ve Leon Mac-Auliffe gibi Latin ekolüne bağlı önemli antropologlar bulunmaktadır. Kemalistler ile Latin antropoloji okulu arasında bağ kuran en önemli yön, Türklerin medeniyetteki yeri idi. Latin antropoloji okulu brakisefal

saydıkları Türklerin dolikosefal Kuzey Avrupa kavimleri ile etkileşimi sonucu uygar dünyanın temellerinin atıldığını varsaymaktadır. Bu yönü ile Lapouge ve Nazi antropolojisinden ayrılmakta, ırkların eşitsizliğinden ziyade eşitliği üzerine bir söylemi benimsemekteydi(Toprak, 2015, s. 62). Böylece erken cumhuriyetin antropolojik tezleri ve antropometrik ölçümleri, ırk hiyerarşisinde “ikincil” olmadığını ispatlamaya yönelik kuramsal arka plana dayandırılıyordu. Bu çalışmalara yönelik ithamların genelindeki “ırkçı”lık yaftası hem dönemin entelektüel bağlamını hem de Batı’ya cevap verme amacına yeterince yer vermemektedir. Ayrıca bu çalışmalarda bilinçli bir üstünlük arayışından ziyade bilinçli bir eşitlik ve güvenlik arayışı vardır (Aytürk, 2022).

Eugene Pittard’ın 1931 yılında Türkiye üzerine yazdığı eseri, Reşat Nuri Güntekin tarafından *Anadolu* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Pittard’ın *Irk ve Tarih* adlı kitabı Mustafa Kemal tarafından dikkatle incelenmiş ve buradaki varsayımlar temelinde bir tarih anlatısının oluşturulması gerektiğine karar verilmiştir. Bu kitap, ilkçi(primordial)⁵ ulus tanımına cevaz veren bir içeriğe sahiptir (Pittard, 1927). 1930’lar hem dünyada hem Türkiye’de kimlik duygusunun ilkçi bir vurgu etrafında şekillendiği bir dönem olarak antropolojinin etkisini arttırmıştır. Çünkü sosyolojik paradigma yoktan var edilen bir ulusa imkan verirken antropoloji ve arkeoloji disiplinleri ulusu, tarihi ve coğrafi bir temelde somut bulgular üzerine inşa etmeye imkan vermektedir. Böylece dönemin bilimselliği ile uyuyordu. Ayrıca, zamanda ve mekanda Osmanlı öncesine giderek Avrupa karşısında eşit ve hatta üstün olunan bir döneme referans veriliyordu. 1930ların dünyasındaki başlıca meselelere yönelik deliller ortaya konulurken tarih anlatısının periodik tasnifi orantısızdır(Türk Tarihi Tetkik Heyeti). Bu orantısızlığın önemli bir yönü de ilerlemeci tarih anlatısını kuvvetlendirmek ve modern olunmayan dönemin karartılmasıdır. Dolayısı ile ilerlemeci tarih anlatısına imkan verecek atlamalarla anlatı zinciri oluşturulmuştur. Antropoloji, sosyolojiye nazaran odağını sanayi devriminden önceki zamanları incelemektedir. Böylece, antropoloji ilerlemeci tezi akamete uğratacak ve Türklerin medenileştiği anlatısını sekteye uğratmayacak bir disiplin olarak bilimselliği koruyacaktır. Özetle cumhuriyet rejimindeki ideolojik dönüşümün zemininde sosyolojiden antropolojiye doğru yaşanan paradigmatik kaymanın etkisi vardır(Toprak, 2015, s. 99-103).

⁵ İlkçi, ulus (nation) kavramının etnik kökenden kaynaklandığını ve verili, doğal ve milliyetçilik düşüncesi öncesinde var olduğunu savunan teoriler için kullanılan genel bir sıfattır. Modernist milliyetçilik yaklaşımları ile karşıtlık içindedir. Ulusun organik bir birlikteliğin ürünü olduğu tanımlamasına dayanır. Ancak ilkçi yaklaşımların pek çok farklı türe ayrıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Bkz:Anthony D.Smith. (1998) Nationalism and Modernism A critical survey of recent theories of nations and nationalism. Routledge. s. 146

Tarih anlayışında gözlemlenebilecek bir diğer durum ise değişimi değil devamlılığı yansıtmaktadır. Mustafa Celaleddin Paşa'nın Eski ve Modern Türkler kitabındakine benzer şekilde sahip çıkılmayan, ispatlanamayan ve mevcut konjonktüre uyan Anadolu uygarlıkları tarih anlatısına dahil edilmiştir. Dolayısı ile geçmişin organize edilerek köken anlatısına dahil edilmesi geleneği sürdürülmüştür. İnan'ın çalışmaları da entelektüel hayattaki bu konjonktürel salınımdan bağımsız olmamıştır.(Copeaux, 1998)

Antropoloji ve tarih yazım arasındaki ilişki, ulus inşa sürecinde Türklerin ikinci sınıf insan olmadığı tezi üzerine kurulmuştur. Kemalistlere göre Türklerin en az Batılılar kadar medeni vasfa sahip oldukları tezi yine Avrupa'da hakim konumda olduğu kabul edilen bilimsel araçlarla ispatlanmalıydı. Bu medeni vasfın türlü sebeplerle unutturulduğu ve ırki olarak geri olmaktan değil iradi bir durumdan bir nevi toplumsal seleksiyonun yanlış kurgusundan kaynaklı olduğu düşüncesine dayanarak bir ispat ve bu ispattan yola çıkılarak ‘’muhtaç olunan kudrete’’ ulaşma amacını yansıtmaktadır. Arkeoloji disiplini de antropolojinin bir alt dalı olarak görülmüş ve tarih yazımında seferber edilmiştir. Afet İnan'ın hem yurt içi hem yurt dışı sunumlarında arkeolojinin Türkiye’de aldığı mesafeye yönelik vurgusu dikkat çeker.(DAB-Cum. Arşv. A-IV-6, D-54) 1911’de Gustaf Kossinna'nın(1858-1931) “Almanların Kökeni” adlı eseri etnik kimliğin oluşturulmasında arkeolojik kanıtların önemini ortaya koymuştur. Kossinna, kültür ve etnik geçmiş arasındaki ilişkiyi arkeolojik ve antropolojik yöntemlerle sunmanın gerekliliğini vurgular. Bu dönemde Hem II.Wilhelm hem de Poul von Hindenburg onun çalışmalarına ilgi göstermiştir. O, 1909 yılında daha sonra Balkanlar ve Türkiye’den pek çok araştırmacının gittiği Berlin Üniversitesi Arkeoloji bölümüne profesör ve Alman Tarih Öncesi Topluluğu’na üye olarak atanmıştır. Kossinna’ya göre arkeoloji en ulusal bilimdi ve pek çok Alman bilim adamı bu alanda çalışmalıydı. Çünkü kültürel bulgular zorunlu olarak etnik geçmişi yansıtıyordu. Bir kültür tarihinden bahsedilecekse bu arkeolojinin ışığında etnik unsurların tarihidir ona göre (Triggeri, 2007, s. 235-237). Çok *ethni*, dil ve dinin barındığı bir imparatorluk düzeninden ulus devlet düzenine geçiş farklılıkların ulus inşasını gerektirmektedir. Fizik antropoloji ve tarih, arkeolojik verilerin somutluğuna duyulan güvене dayandırılmıştır. Arkeolojinin siyasi amaçlar uğruna kullanılması, paylaşılan bir geçmiş iddiasının mümkün kıldığı ölçüde, geçmişin somut varlıklarını arkeolojinin ortaya çıkarabileceği kanısından hareketle meydana gelmiştir (Anderson,1995, s. 202-226). Bu durum elbette tıpkı antropolojide olduğu gibi sınıfsal ve ulusal niteliklerin iç içeliğini de ifade etmektedir. Özellikle Osmanlıdan beri bir elit uğraşı olarak devam eden arkeoloji, Cumhuriyet

Dönemi'nde yerel ihtiyaçlardan ziyade modernliğin ve ulus devlet olma kapasitesinin göstergesi sayılmıştır (Erdemir-Tanyeri,2006, s. 381-382).

1930'lu ve 40'lı yıllardaki Türk Tarih Kongrelerinde arkeolojik verilere dayanan antropolojik sunumlar önemli yer kaplamaktadır. 1937'deki kongrede 70 tebliğin içinde 16 antropoloji-arkeoloji, 1943'teki 86 tebliğin içerisinde 23 antropoloji-arkeoloji, 1948'deki kongrede 67 tebliğ içinde 26 tane antropoloji-arkeoloji tebliği sunulmuştur. İlk üç kongre büyük oranda bir antropoloji-arkeoloji kongresi şeklinde geçmiştir. Ayrıca antropoloji ve arkeoloji sosyolojiye göre seküler bir epistemoloji sağlar. Kemalistleri Osmanlı mirasından ayıran başlıca özellik ulusçuluk söylemlerinde seküler bir epistemolojiye sahip olmalarıdır (Dumont,1984:30). Arkeoloji ve antropoloji, kazı ve belirli oranda ampirik veriler üzerinde laboratuvar işlemleri gerektirdiğinden devlet gözetiminde ve kamu kaynakları ile yapılabilirdi. Dolayısı ile ulusun tanımlanmasında kurulan bilgi temeli, belirli bir ekonomik iktidar ve bilimsel örgütlülüğe dayanmaktaydı. Arkeoloji ve ulus inşası arasında kurulan bağ, onun materyal verilere dayalı olması ile yakından alakalıydı. Böylece ulus tanımı üzerinde devlet tekeli, bilimsellik statüsüne dayanarak kurulabiliyordu. Bu durum alternatif düşünceler öne sürerek tarih tezinin yanlışlanabilme imkanını da İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, İnan'ın 1937'de Bükreş'teki Arkeoloji ve Antropoloji kongresinde belirttiği gibi bir "övünç" kaynağıydı. (Akşam, 1937) Arkeoloji çalışmaları gecikmişlik hissini telafi etmeye yönelik kültürel bir proje haline gelmişti.

Son olarak tarih anlatısının resmi ideoloji halinde seferber edilmesi için vatandaşlara da roller verilmiştir. Çünkü ulus inşasında merkezin ideolojik iktidarı yoğun olduğu kadar yaygın ve yeniden üretim kapasitesine sahip olamayabiliyordu (Aslan,2007,s. 250). Zürcher seferber edilen bu kadroları şöyle betimler: "Kendilerini, bilgisiz yurttaşlarına rehberlik etme görevini üstlenmiş bir seçkinler zümresi olarak gören bu insanlar, ülküleri için genellikle çok sıkı şekilde ve büyük kişisel özverilerle çalıştılar" (Zürcher, 2012, s. 268). Diğer yandan bu tarihçilik anlayışının resmi ideoloji içerisinde orta okul ve liselerde hakim konumda olduğunu ve Türk Tarih Kurumu, DTCF ve İstanbul Üniversitesi çevresinde alternatif yorumların her zaman tartışma konusu edildiği de göz ardı edilmemelidir (Berktaş,1983, s. 1462-2463).

4. Afet İnan'ın Tarih, Yurttaşlık ve Kadınlar Hakkındaki Görüşleri

4.1. Tarihe Dair

Bu bölümde Afet İnan'ın da katkı sunduğu tarih tezi kitabı, tarih kongresi bildirileri, doktora tezi ve bazı makaleleri üzerinde durulacaktır. Birinci Türk Tarih Kongresi'ne sunduğu

“Orta Kurun Tarihine Umumi Bir Bakış” adlı bildiride İnan, kavimler göçünden başlayarak 17.yy’a kadar Türklerin politik serüvenini Avrupa, İslam ve Uzakdoğu tarihi ile ilişkili şekilde ele almıştır. O, özellikle Hunların Roma ve Avrupa’nın pagan kavimleri ile ilişkilerinin Avrupa’nın bugünkü vaziyetini almasında etkili olduğunu dile getirir. Türklerin İslam’ın yayılışı ve Asya medeniyetinin dünyaya tanıtılmasına etkisi de üzerinde durduğu bir başka konudur (İnan, 1932). İnan, Türklerin medeniyetin hem Batı hem Doğu kanadı arasında Türklerin etkili olduğunu vurgulayarak Türkleri herhangi bir tarafa indirgemek yerine dünya tarihsel bir faktör düzeyine yerleştirir. Bu çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk’ün açık etkisinden bahsedilebilir. İnan, sunumunda Türklerin medeni dünyaya katkılarını Doğu-Batı arasındaki ontolojik sınırları ortadan kaldırarak tasarlar. Bu tasarım, Türkleri gezgin medeniler olarak konumlandırırken “insanlık” kavramının aydınlanmacı ve evrensel bir yorumuna imkan verir.

İkinci Türk Tarih Kongresi’ne sunduğu tebliğde ise İnan, Anadolu’nun 11.yy’dan daha önce Türkleşmeye başladığını belirttikten sonra devlet ve medeniyet ilişkisini odağına alan bir tarih anlatısında bulunmuştur. Osmanlı Devleti’nin inkırazı için “ilerlemekten geri konulan bir millet ihtiyar değil çocuklaşmaya mahkumdur” teşhisini koymuş, Viyana’daki yenilginin “umumi hayattaki gidişattan” kaynaklandığını ileri sürmüştür. Osmanlı Devleti’nin “gerilemesi”nin toplumun özünü yitirmesinden kaynaklanan ve devlet idarecilerinde somutlaşan bir bozulmanın sonucu olduğu teşhisi, ulusçu tarih yaklaşımının bariz bir yansımasıdır. Gökalp’in Türkçülüğün Esasları’nda belirttiği “özü” yitirme ve halkı “dışlama” pratikleri İnan’da da görülür. 16.yy’da hemen her Osmanlı köyünde iptidai düzeyde bir eğitim yapıldığını belirten İnan, o günkü Avrupa taşrasında böyle bir eğitimin olmadığını ileri sürer. O, devlet kurma ve idare etmenin medeniyetin en ileri seviyesi olduğunu, Avrupalıların merkeziyetçi-monarşinin -İnan’a göre devlet olmanın önemli bir göstergesi merkeziyetçi iktidar örgütlenmesidir- yetkin ilk örneğini Osmanlılardan esinlenerek oluşturduklarını iddia etmektedir. İnan, “muassır medeniyet”i eğitimde ve idarede üstün, yani bilimsel ilkelere dayanan ulus-devlet olarak görmektedir. Eğitim ve idarede muassır bir çehreye kavuşmanın gerilemeyi engelleyeceği ve tekamülü sağlayacağı fikri, Osmanlı geçmişinden örneklerle açıklanmıştır. İnan, Osmanlı geçmişinin karşı kutbuna cumhuriyetin gelecek vizyonu koymuştur. Geç uluslaşmanın yarattığı hissiyat, bilimsel ilkelere dayanan kapsamlı kültürel değişimle telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşım yakın tarihin olumsuz hatıralarına dayanan “güvenlik” arayışının izleri olarak okunabilir. Buradan hareketle tarihe yönelik

tetkikleri de medeni olanla ilişkili izleri arama yönündedir denilebilir. (İnan,1937, s. 756-765).

İnan'ın da yazarları arasında olduğu Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı ilk olarak 1930 yılında sınırlı sayıda basılmış ve “hususî” kişilere fikirleri alınmak için gönderilmiştir. Kitabın hemen girişinde bulunan “Bu kitap niçin yazıldı?” adlı bölümde belirli bir amacı olduğu açıkça beyan edilmiştir. Amaç belirtilmeden önce amacın gerekçeleri olarak ülkedeki tarih kitaplarının esin kaynağı olan Fransızca tarih kitaplarında “Türklerin dünya tarihindeki yeri ya bilinçli ya da bilinçsiz olarak küçültülmüştür” ifadesine yer verilmiştir. Ardından bu durum Türklerin “benliğini geliştirmesi ve kendini tanımada” olumsuz sonuçlar doğurmuştur denmektedir. Kitabın yazılmasındaki asıl amaç ise “bugün bütün dünyada tabii mevkiini geri alan ve bu bilinçle yaşayan milliyetimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesi” olarak beyan edilmiştir (Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti,1930, s. 25). Buradan yola çıkılarak öncelikle kitabın pedagojik amacı açıkça belirtilmektedir. Tarihsel malzeme ve yöntemin “yanlı ve yanlış” olanın düzeltilmesine yönelik olarak seçileceği ifade edilmektedir. Kitapların “Fransızca” olduğu belirtilerek bir kültür havzasına yönelik cevap niteliği ifade edilmekle beraber; hataların “bilinçli veya bilinçsizce” olabileceği dile getirilerek bu kitapları yazanların niyetinin önemli olmadığı, önemli olanın onlara bir cevap vermek olduğu iddia edilmiştir. Böylece bilinçli mi bilinçsiz mi oldukları hem okuyucuya hem de reel-politik şartlara bırakılmıştır (İnan, 1935).

Yine aynı bölümde, Türkler arasında benliğin unutturulduğu ve bunun sebebinin de Osmanlı tarih yazıcılığından kaynaklandığı belirtilmiştir. Kitabın yazarları, Osmanlı tarih kitaplarını “millî hissin filtresi ve ilmi tetkik kabiliyeti”nin olmaması dolayısı ile ulus devletin inşası için zararlı görmüşlerdir. Kitabın amacı, tarihi “doğru düzgün” yazarak Türklüğün yeniden keşfi olarak ifade edilebilir. Devam eden amaç kısmında “millî gelişmemizin derin ırkî köklere bağlı olduğunu anlatmak” isteği yer alır (Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti, 1930, s. 25). Kitabın yazılma amacıyla uyumlu şekilde Erken Cumhuriyetin görevli tarihçileri, bir tür ulusal ilerleme anlatısında bulunacaklarını belirtirler. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılındaki geç kalmışlık, gerileme ve aşağılık hissiyatı yerini Bağımsızlık Savaşı'ndan ilham alan yeniden dirilme mitine ve gelecek tasarımına bırakmıştır. Burada bir parantez açılarak kitabın “ırk” kavramını ne şekillerde tanımladığına bakmak gerekir. Irka dair tanımın kriterleri arasında kafatası ve çehrenin şekli ile boyu başlıca kriterler olarak saptanmıştır. Öte yandan “aynı asıldan gelmiş olmaktan doğan bu irsi farklılık, her türlü etkiye en çok mukavemet eden” kriter olarak öne sürülmüştür. Yazarlara göre Türkler, kültürel ve doğal etkileşime rağmen ırkî karakterlerini muhafaza edecek bir cevher taşıyorlardı. Onlar için önemli olan bu cevherin bilimsel olarak

ispatlanması ve pedagojik bir forma kavuşturulması idi. Hemen ardından ise ırkların tasnifi açısından sefalik indeksinin önemli olmakla beraber tarih açısından öneminin pek az olduğu dile getirilir. “...kafatasının şekli, ...sosyal hiçbir anlamı yoktur. Bunun sebebi şudur: kafatası değişmiyor yahut güç ve geç değişebiliyor. Fakat, onun içindeki en asıl organ beyin değişiyor”. Bu ifadelerin geçtiği yerin hemen ardından ise “ırk aynı kandan gelen ve cismen birbirine benzeyen insanların gösterdiği birliktir” denmektedir(Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti, 1930, s. 46-47). Tüm bu tanımlar birbirinden farklı nitelikleri ırk tanımının kapsamına almıştır. Ayrıca ırkı farklılığın her türlü insani etkiye mukavemetin en güçlüsü olduğu belirtildikten sonra tarih açısından bir önem taşımadığını belirtmek tutarsız ve karmaşık bir anlam ortaya çıkarmaktadır.

Türk ırkı konusunda ise kitap Avrupa coğrafyasındaki topluluklarla mukayeseli bir yaklaşımı benimsemiştir. “Avrupa’nın büyük millet kitleleri doğrudan doğruya bir ırka mensup olmadıkları gibi, bu toplumların çoğunda açık niteliklerini korumuş hakim bir ırkta mevcut değildir... gelişme ve yükselme ile insanlığın mukadderatına hakim olan dimağdır. Dimağdan amaç onun organik içeriği değil, her türlü belirtileridir.” Dimağ üzerinde etkili olan unsurlar ise coğrafya, sosyal şartlar ve ırktır(Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti, 1930:49-40). Türk ırkı için ise şöyle denmektedir: “Tarihin en büyük cereyanlarını yaratmış olan Türk ırkı en çok benliğini korumuş bir ırktır”. Buna dayanak olarak da Türklerin pek çok ırkla karıştığı ancak ana hatlarını koruduğu ve bunu sebebinin “Türk ırkının açık ve uzvi dimağ eseri olan kültürel nitelikleri” olduğu ifade edilmiştir. Dimağın ise en önemli ve sürekli yansıması lisanıdır. Lisan, kültür hayatının kalıcı tesirlerinde açıkça görülür. Kültür ise devletten ve sosyal hayattan bağımsız değildir(Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti, 1930, s. 50). Türkleri Avrupa’daki ırklardan ayıran başlıca vasıfları ırki entegrasyonda dil ve dolayısıyla kültüre bağlı olarak özlerini muhafaza etmeleridir. Burada açıkça primordial bir ulusçuluk yönünde tercih kullanılmıştır. Kitabın yazarlarının düşünce dünyasındaki kavramsal harita ırktan devlete doğru uzanır. Irk, kafatası içindeki dimağ üzerinde kalıtsal bir etkiye sahiptir. Dimağ, lisanı şekillendirir. Lisan ise kültür hayatını ve medeniyet tasavvurunu yaratır. Devlet, ise kültür pratiklerinin kurumsallaşması ile meydana gelir ve ırki özü muhafaza eder.

Irak bahsinde dikkat çeken bir diğer nokta “dimağ” kavramıdır. Dimağ dönemin yazınında hem bir organ olarak beyin hem de bilinç olarak kullanılmıştır. Beyin olarak kullanıldığında daha çok fizik antropolojinin nesnesi olarak ele alınmış, bilinç olarak ele alındığında ise kolektif ve sosyo-kültürel anlamda ifade edilmiştir. Dimağ kavramına yaklaşım Kemalizmin uluslaşma projesindeki sarkacın canlı bir ifadesini sunmaktadır. Eğer “Türklüğün

unutulmuş medeni vasıfları” hatırlanacaksa bunu yapmak için değişmesi gereken nedir, beyin mi yoksa bilinç mi?

İnan’ın tarih görüşü için bir başka başvuru kaynağı doktora tezidir. Türkçe baskı için 1947’de yazdığı önsözde bugün ve tarih öncesi yaşayan insanlar arasındaki bağıntının kurulmasında ‘’antropometrik’’ yöntemlere başvurulacağı belirtilerek şöyle denmiştir: “Bu yurda sahip ve hakim oluşumuz böyle maddi bir delile dayanarak olmaktadır”. Anadolu’nun Türklüğe tescilli dönemin bilimsellik ölçütlerine göre yapılmaya uğraşmış, geçmiş “elle tutulur” ve niceliksel verilerle örgütlenerek tarihsel anlatı haline getirilmeye çalışılmıştır (İnan, 1947, s. 1). İnan, burada maddi delillere dayalı bir tez inşa etme çabasını vurgular. Onun yaklaşımında, maddi kültür ürünlerine yapılan vurgu yeni kanıtlarla revize edilebilir bir anlayışı ortaya koymaktadır. Diğer yandan ise arkeolojik araştırmalar ve antropometri yöntemi sayesinde elde edilecek bilimsel kanıtlara sadece devlet iktidarı ile ulaşılabileceği için ulus inşasına ters düşebilecek iddiaların önüne set çekilmektedir.

Tezinde İnan, Neolitik Çağ’ı medeniyet için başlangıç noktası tespit edeceğini Pittard’ın görüşlerine atıfla dile getirir. O, brakisefallerin İsviçre ve Almanya’da Paleolitik Devre ait kalıntılarda izine rastlanmadığını ama Neolitik Devrin başlangıcındaki kazılarda izlerinin bulunduğunu belirtir. İnan, bu brakisefal halkın Orta Asya’dan geldiğini ve alet, tarımsal üretim, barınma ve giyimde teknik olarak Avrupa’daki dolikosefallerden ileri olduğunun ispatlandığı tezlere başvurmaktadır. Bu teze göre brakisefaller Türklerdi veya Türklerinde menşei olarak kabul edilebilirlerdi. Ayrıca Anadolu medeniyetleri de yine bunların ürünüydü. Çünkü Anadolu, Avrupa’dan uzun zaman önce Neolitik devre girmiş ve bulunan kalıntılar Brakisefallere aitti. Ancak İnan tezinde bu konuda daha fazla kanıtı ihtiyaç olduğunu ve eldeki kanıtlara göre bu yargıya vardığını belirtir (İnan,1947, s. 4-9) .

İnan, Mustafa Kemal’in antropolojiye olan ilgisini Pittard’ın Mustafa Kemal hakkında sözlerine dayandırır: “Atatürk’ün, Türk milletinin menşeinin kabil olduğu kadar iyi tanımak hususundaki şiddetli arzusu, milletin Şefini, etnik ve ırki meselelerle alakadar olmağa süratle teşvik etti”(İnan, 1947, s. 10). Pittard, Mustafa Kemal’in Türk milletinin menşei hakkında yeterli bilginin olmadığı bir toplumda yaşadığını ve bilgisini geliştirmek ve bu konudaki en yeni bilgileri edinmek arzusunda hızlı bir çalışma içinde olduğunu ifade etmiştir. Nitekim, İnan’ı antropolojik bir araştırmaya sevk eden de yine Mustafa Kemal’in bu konudaki ilgisi ile kendisini görevlendirmiş olmasıdır. Ayrıca köken bilgisi konusundaki gecikmişlik hissi, dünya siyaseti açısından düşünüldüğünde 1930’larda bir gerilik ve aşağılık psikolojisine sebebiyet verecek kadar ileridir (Ersanlı Behar,1996, s. 199-201). İnan, bu kitabında ırk kavramının

psikolojik bir boyutunun olduğunu ve bunun medeniyet tarihine ışık tutabileceğini iddia etmiştir. Ona göre ‘‘İnsan cemiyetleri ırk karakterlerinin rehberliği altında yürürler... Bir insan daha doğarken, bir takım fikirlerin, hislerin tesiri altında bulunur; bu, o cemiyetin ruhi kuvvetinin teşekkülü demektir. İşte bu hal, esasında görünmez manevi bir varlık olmakla beraber, hakikatte o insan grubunu yürüten ve idare eden büyük bir kuvvettir’’ (İnan,1947, s. 61). İnan’ın bu ifadesi romantik ve aşırı bir söylem olarak kabul edilebilir. İrkin psikolojiyi belirlemesi ve uluslar tarihinin ırkların davranışsal temayüllerinin yarattığı mücadelenin sonucu olduğuna yönelik bir kanaatin hakim olduğu söylenebilir. Bu, Wells’in tezini doğrularcasına adeta tarihin ırka dayanan bir sürece indirgenmesi demektir.

Sonuç bölümünde o günün Türkiye’inde yaşayan halkın antropolojik karakterinin tespit edildiği belirtilmiştir. Ayrıca ‘‘Türklerde ayrı ayrı kabile isimlerini zikrederken başka adlar altında da olsa Türk ırk birliğini tebarüz ettirmek istedik. Bilhassa Anadolu’da bu anketten önce yapılmış incelemelerde bazı kabile isimlerine göre (mesela: Laz, Kürt gibi) rakamlar verilmiştir. Biz bunları coğrafi bölgeleri gösterdiği için öylece koyduk. Bu karşılaştırmada da görülmüştür ki Türkiye’de bir ırk birliği mevcuttur’’ denmektedir (İnan, 1947, s. 181).İnan’ın bu kanaati, solidarist ve homojenleştirici bir bakış açısının ürünüdür. İnan’ın tezinin varsayımlarına göre Anadolu’da farklı isimlerle anılan ve brakisefal kökenli halklar hep vardı ve o günde vardır. Ancak bunlar tek bir ırk kategorisinin farklı adlarla örgütlenmiş topluluklarıdır. Avrupalılardan ve Samilerden farklı olan bu Brakisefal Asyalılar, Filistin ile bugün ki Sibirya arasında ilk defa görülmüşlerdir. Anadolu’da Kürt, Laz, Çerkez hatta Fars ve Rumlar’ da büyük ölçüde brakisefaldir. Bütün bu brakisefallerin en saf kalmış, özünü en çok korumuş olanı Türklerdir ve o yüzden diğerlerinin özünü yansıtmaması bakımında Türklük brakisefalliğin çağdaş gerçekliği olarak görülebilir. Bu yüzden diğer topluluklar ile olan menşei birliğinin en özcu ve saf ifadesi olan Türklük, sadece ırki değil siyasi kimlik haline de getirilmiştir. Bu yönü ile Türklük, hem brakisefal ırk ailesinin mihverini, hem de bir ulusun siyasi terkiibini ima etmektedir. Burada, aydınlanma geleneği ile materyalist-evrimci yaklaşım arasında bir uzlaştırma çabası göze çarpmaktadır. İnan, inkılap dönemi olarak adlandırdığı Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemine yönelik çalışmalarında Bağımsızlık Savaşı öncesinde ülke genelinde üç akımın ön palana çıktığını ifade eder. Bunları İngiliz mandası isteyenler, Amerikan mandası isteyenler ve bölgesel olarak kurtuluş isteyenler olarak belirtmiştir. İnan, aydınlarında halk ve İstanbul hükümeti gibi zaaf içinde olduğunu ifade etmiştir. (İnan, 1973, s. 3). Bu, bir anlamda aydın olarak halka öncülük etmesini beklediği kişilerin kendilerini ve kaderlerini padişaha ve itilaf devletlerine bağlamalarından kaynaklı bir

öfkeyi yansıtmaktadır. Ancak İnan, yazısının hemen ardından Mustafa Kemal'in 22 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'daki hükümet merkezine çektiği telgraftan bir bölümü koyar: "Millet birlik (yekvücut) olup, hakimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur". Bu telgrafta Mustafa Kemal'in beyanı ile İnan'ın Anadolu'da halkın zaaf içinde olduğunu ifade etmesi arasında açık bir çelişki olduğu söylenebilir. Fakat bir diğer bakış açısından dönemin entelektüel bağlamında "millet ve halk" iki farklı kategori olarak düşünüldüğünde, bu bir çelişki gibi görülmemektedir (Daldal, 2022). İnan, Osmanlı Devleti'ndeki ıslahat teşebbüsleri ile Kemalist hareketin yaptığı yenilikleri ıslahat ve inkılap farkı olarak değerlendirir. Tutucu güçlerin tarihin her safhasında var olduğunu ancak savaşlar ve devlet mekanizmasındaki ciddi sorunlar sonucu kuvvetli bir tesir haline geldiklerini belirtir. Bu durum Türklere medeni vasıflarını kaybettirmiştir. Bu kayıp vasıfları yeniden ve çağın icaplarına göre elde etmek için ise Mustafa Kemal'in "Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek lazımdır ki aydın kişilerin bu isteklerini benimseyebilsinler" sözünü reçete olarak sunar. Bu yazın, İnan'ın topluma yönelik tasavvurunu açığa vuran belli başlı öğeleri içerisinde barındırmaktadır. Öncelikle Türkler zaten yüceydi, birileri ve birtakım sebeplerle karanlıkta kalıp körlüğe mahkum edildiler. Bu körlük Avrupa'nın zannettiği gibi tabii bir hal değil, iç ve dış gailerle her ulusun yaşayabileceği iniş ve çıkışların bir evresidir. Bu evreden çıkış, aydınların zihinlerini parlatacak kuvvetli bir ateş olan tarih ve ulus bilinci ile başlayarak topluma yayılacaktır. İnan, Mustafa Kemal'in kültür konusundaki şu sözlerinin üzerinde önemle durmuştur (İnan, 1973, s.99-102).

"Kültür bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve devam ettirmek için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin en nihayetinde yalnız adları kalmıştır. Türk milleti beş altı yüz sene önce kültürlerinin bir safhasına dayanarak geniş bölgeleri feth etme fırsatını bulmuştu. Ancak, bu yalnız askerlik kudretiyle değil, milletin yüksek kabiliyetiyle ve maddi delilleri elimizde bulunan kültürleri ile olmuştur."

Tarihe dair görüşlerinin bir diğer noktası ise müzelere yönelik tavrıdır. İnan tavrını, Mustafa Kemal'in Ayasofya Camii'ni müze yapmasının nedenini yine onun ağzından yaptığı bir alıntıda şöyle ifade eder: "Müze olarak sanat tarihçilerinin tetkikine açılacak ve bu suretle turistleri cezp edecek bu binanın mimari ömrünün uzun olmasının Mimar Koca Sinan'a borçlu olduğu cihana tanıtılacak, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin sanata değer verdiği medeni aleme bu vesile ile gösterilecektir". Bu ifadelerde Türklüğün tarihi-medeni vasfını dünyaya gösterecek her türlü projeyi yürürlüğe sokmakta duraksamayan ve ulusun modernliğe meyyal temsilini, kültür cephesinin itibarı olarak gören bir zihin dünyasının izleri görülür. İnan, Türklerin medeniyet tarihindeki konumunu Avrupa'ya gösterme çabası ile kendi çağındaki

uluslarla eşit bir hakka sahip olduklarını iddia etmektedir. Mimar Sinan'ın mimar olarak yeteneklerinin çağdaş dünyaya hitap ettiği düşünülmüş, ama bunu görmek için çağdaş dünyayı oraya çekecek müşterek bir eserin mevcudiyeti de önemli görülmüştür. Bu fikir, arkeoloji çalışmaları sırasında edinilen deneyimlerden çıkarılmış olabilir. Nitekim, Türkiye'deki arkeoloji çalışmalarından elde edilen pek çok eser, tarihi evresine bakılmaksızın genellikle aynı müzelerde sergilenmekteydi. Burada amaç, Türk tarihi ve Anadolu'da eser bırakmış medeniyetlerin tarihi birlikteliğini vurgulayarak bir "Türk hümanizma"sı olduğunu dünyaya göstermektir (İnan, 1970, s. 145). İnan'ın bu tavrını hem yazılarında hem de idari görevlerinde görmek mümkündür. Arkeolojik ve antropolojik kanıtlarla uygar dünyanın kökeninde Türk izleri arama, "herkes kadar eşit" olma çabasını gösterir. Bu çaba, siyasi olarak Osmanlı geçmişinin emperyal ideallerinden vazgeçme ve savunmacı perspektifi kuvvetlendirme amacının ürünüdür.

4.2.Kadınlara Dair

Afet İnan, Levent Herald'ın 15.08.1881 tarihli nüshasına dayanarak kadınların Beyazıt, Aksaray ve Şehzadebaşı bölgelerinde yalnız gezmelerinin kanunen yasak olduğunu belirtir. O, aynı dönemin ceza kanununda bir kadının erkekle konuşmak istemesinin erkek tarafından şikayete konu edilebileceğini ama fiilen bu kanuna başvurulmadığını dile getirir. Afet İnan, ülkesinin kadınlarının niçin böyle bir pozisyonda olduğunu tarihsel olarak açıklama gayretindedir. Osmanlı Devleti'nin genişlemesi kadının sosyal pozisyonunda da değişime yol açmış, imparatorluk kültürü Pers ve Bizans kurumlarını saraya ve toplum hayatına sokmuştur. Harem, bu anlamda Pers-Bizans medeniyetlerine ait bir kurum olarak Osmanlılarca miras alınmıştır. İnan, bu kurumun eski Türk geleneklerinde olmadığını ifade eder. Taşra kadını ise tamamen üretim ilişkileri içerisinde tasvir edilmiştir. Taşra kadınları "yaşmak" adı verilen kentli kadınların örtüsüne sahip değillerdi, onlar sürekli erkeklerle beraber sosyo-ekonomik yapıda yer edinmişlerdi İnan'a göre. İnan, kadının modernleşme süreci ile beraber öncelikle eğitilmesinin gerekli olduğu fikrinin toplumsal hayatta kadının yer alması için bir fırsat doğurduğunu dile getirir. Bu fırsat, harf inkılabı ve yeni tarz eğitim için öğretmen yetiştirilmesi amacı ile bir arada düşünüldüğünde Türk kadını için pozitif etkilerde bulunmuştur. Kadının eğitim ile başlayan toplumsal görünürlüğü onu, yeni harflerin öğretilmesinde istekli öğretmenler olarak kullanmak isteyen Kemalistler için de bir müttefik haline getirmiştir (İnan,1963, s. 12-26).

UNESCO tarafından

basılan bir başka eserinde ise İnan, Hitit medeniyeti ve Türk kadının tarihsel serüveni arasında köprü kurmuştur. Ona göre insanlığın Anadolu'da yerleşik hayata geçmesi tarımladır. Erkekler

ava giderken kadınlar meyve topluyorlardı ve toplanan meyvelerin çekirdeklerinden tarım ortaya çıkmıştır (İnan, 1962, s. 11-12). Kadın tarımın ortaya çıkmasındaki fonksiyonu ile Anadolu’da medeniyetin ilk adımlarını atmıştır. Çünkü İnan’ın tasavvurunda medeniyet, tarımsal iş bölümü ile başlamıştır. O, İslamiyet öncesi evrede, Türk kadınının tıpkı İskitlerde olduğu gibi savaş işlerinde bile görev aldığı, Anadolu’da anlatıla gelen “Amazon Kadını” efsanesinin İskitlere dayandığını öne sürer. İslamiyet öncesine yönelik bu vurgu, “evrenselci” bir anlayışa işaret eder. Bu evrenselcilik, milletler arası iş bölümü şeklinde somutlaşır. Bu iş bölümünde Türkleri “büyük uluslar” ligine taşımak ise onun ulus inşasındaki vazifelerinden biridir. Bu çaba, Doğu-Batı ayrımını mümkün kılan sınırlardan biri olan kadının toplumsal konumu meselesinin tarihsel olarak incelenmesini de kapsamıştır. İnan, ancak yazılı kanıtların olmayışı yüzünden kadının sadece Orhun Abidelerinde belirtildiği şekilde tarih disiplini açısından ele alınabileceğini ifade etmiştir. Orhun Abidelerinde, Oğuz prenseslerinin siyasal ve sosyal fonksiyonlarına atıfta bulunan güzellemelelere dikkat çekmektedir. Mesela, emirnamelerin sadece “Hakan emreder” şeklinde değil de “Hakan ve Hatun emreder” şeklinde başlarsa geçerli olabileceğini ifade eder. Harem’in İslam’ın özünde olmadığını ve İslam’ın ilk yıllarında yerleşen ve Türklerinde İslam’ı öğrendiği Arap ve Fars topluluklardan kaynaklandığını öne sürer. İnan bu kitabında kadın hakkındaki hadislerden örnekler vermeyi de ihmal etmemiştir (İnan, 1962, s. 18-21). Cumhuriyet ile birlikte kadına verilen değerin arttığını ifade eden İnan, Lozan Muahedesi öncesinde seçim kanunda bir değişiklik önerisi verildiğini ifade eder. Bu yasa teklifi Tunalı Hilmi Bey tarafından seçim bölgelerinde 50.000 erkek kalmadığı için kadınlarında nüfus sayımına dahil edilmesi konusundadır. Ancak yoğun bir tepki ile karşılaşmış ve tasarı geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durumu 1930 öncesinde kadınlığın siyasal durumu olarak anlatan İnan, Mustafa Kemal ve Tunalı Hilmi Bey gibi ulusçuların kadın haklarını terakki yolunda bir simge olarak kabul etmelerinin değerine değinmiştir. O, kadının siyasi haklarını kazanmasını ulus inşasının bir parçası olarak değerlendirir. Kadının toplumsal konumu ve hakları, modern olmanın da başlıca koşuludur ona göre (İnan, 1970, s. 12). Modern bir ulus olma iddiasının ötesinde cumhuriyetin bu evresinde kadınlar bir kolektivite olarak siyasal süreçlerin çoğunlukla dışındadır. Onlar da tıpkı köylüler gibi kendilerine sorulmadan tanımlanmışlardır. İnan, bu tarz bir “devlet feminizmi”nin simge ismi olmuştur (Findley, 2016, s. 279).⁶ İnan, aydın Türk kadının vazifesi konusunda ise “aydın Türk kadınlarına iki türlü vazife düşüyor: Biri kadın haklarını vazife karşılığı kullanmak, diğeri ise bunları bilmeyenlere öğretmek, telkinlerde bulunmaktır” demiştir. Kadının elde ettiği

⁶1946’da parlamentodaki kadın vekillerin oranı Türkiye’de %4.5 İngiltere’de ise %4.7’dir.

konumun Mustafa Kemal sayesinde mümkün olduğunu dile getiren İnan, öğretmenliği sırasında seçim işleri ile ilgili eğitim verdiği sırada bir ortaokul öğrencisinin kendisine kadınların oy verme hakkı yok diyerek seçim tatbikatında yer alan kadın öğrencinin yasal olarak seçilemeyeceğini öne sürmesi üzerine seçim yasası çıkana kadar ders vermek istemediğini Mustafa Kemal'e bildirmiştir. Bunun üzerine 1930 Belediye Kanunu'na eklenen bir madde ile kadınlara ilk kez siyasi alanda resmi bir konum açılmıştır. İnan, aydın Türk kadınının, kendi kişisel hikayesindeki tarzda mücadele etmesi gerektiğini ve mücadelenin ilhamı olarak da Mustafa Kemal'in olduğunu pek çok kez tekrarlamaktadır (İnan,1970, s. 84).

4.3.Yurttaş Bilgisi

1926, 1930 ve 1931 yılında yazılan üç yurttaşlık bilgisi kitabı arasındaki fark yurttaşlığın pedagojik yönünün yanında içeriğindeki değişimi de açıkça ortaya koymaktadır. 1926 yılında Muslihiddin Adil tarafından yazılan ve ilkokul 4.sınıflarda okutulan "Cumhuriyet Çocuklarına Malumatı Vataniye" kitabında millet; ırk, dil, din ve kader birliği şeklinde tanımlanmıştır. Yurttaş ise daha çok iradi ve sözleşmecî bir çerçevede tanımlanmıştır (Üstel, 2016, s. 166). 1930 yılında Mehmet Emin Erişgil tarafından yazılan orta okul son sınıf ve lise birinci sınıf için Yurt Bilgisi kitabında ise "Aynı maziye ve lisana malik olan ve aynı hissi besleyerek gaye ve menfaatleri müşterek olan insanların teşkil eyledikleri kütleye millet denir" ifade yer almaktadır. Ayrıca yine aynı kitapta " bir millet arasında ne kadar ihtilaf olursa olsun hepsini birleştiren müşterek rabitalar vardır" denilmiştir (Erişgil, 1930, s. 15). Afet İnan tarafından 1931'de yazılan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında ise "Millet, dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir" denildikten sonra Türk milletinin oluşumunda etkili olan faktörler şöyle sayılmaktadır; siyasi birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk birliği, tarihi yakınlık ve ahlaki yakınlık. İnan, bu kriterlerinin tamamının diğer milletleri oluşturmadığını ancak Türk milletinde hepsinin birden mevcut olduğunu ifade eder (İnan, 1931, s. 8-13). İnan'ın düşüncesinde Türk milleti, topluluğu oluşturan fertlerin tam teşekkülü bir uyum halidir. Geç uluslaşmanın, kesinlik ve fazlalık içeren söylemi İnan'ın metinlerinde de görülür. Diğer yandan her üç yurt bilgisi kitabında da milleti oluşturan öğeler arasında net bir birliktelik yoktur. Buna dayanarak hakim bir millet tanımının dönemin eğitimcileri arasında mevcut olmadığı belirtilebilir. Ancak Muslihiddin Adil ve İnan'ın kitaplarında millettaş ve vatandaş ayrımına çıkan tanımlamalardan söz edilebilir. Erişgil'in tanımı ise daha çok sözleşmecî bir tutumun ürünü olarak kabul edilebilir. 1939 tarihli Tevfik Tarık Danışman tarafından Polis Okulu öğrencileri için yayınlanan bir ders kitabında ise "beyin kafatası içindedir. Onun biçimi ile ilgilidir. Geniş kafalı olanların dimağı, beyni daha

geniş olur ve daha akıllı ve zeki olurlar. Türk ırkı brakisefaldir” der. Aynı yazar 1939 yılında ilkokul 4.sınıflar için yazdığı Yurt Bilgisi kitabında da ‘‘Türk yurdu üzerinde yaşayan, Türk diliyle konuşan ve Türk kanını taşıyan insanların birliğine Türk milleti denir’’ şeklinde bir millet tanımı yapmıştır. Danışman, Yurt Bilgisi kitaplarını yazma amacı olarak Afet İnan’ın Yurt Bilgisi kitabının yetersiz olduğunu söylemiştir. Bu, Türk Tarih Tezi’nin operasyon halinde olduğu evrenin bir yansımasıdır (Üstel, 2016, s. 169). 1926’dan 1939’a giden süreçte yurttaşlık ırk kavramı ile ilişkili şekilde tanımlanmaya devam etmiştir. İnan, 1963’teki başka bir yazısında ise ‘‘Millet dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi içtimai heyettir’’ der. 1963’e gelindiğinde millet tanımında ırk ve soya dayalı bir tondan ayrıldığı görülmektedir (İnan,1970, s. 117).

İnan, millettaş ve vatandaş arasında ayırım yaptığı pasajlardan birinde şöyle der(İnan,1931,s. 16):

‘‘Bu günkü Turk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri,  erkeslik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış tevsimler(deri üzerine dağlama yapma); birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden maada hiçbir millet ferdi üzerinde teell mden başka bir tesir hasil etmemiştir.  nk , bu millet efradı da umum Turk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar... İçimizdeki Hristiyan ve Musevi vatandaşlar kaderlerini Turk milletine vicdani arzular ile bağladıklarında bunlara yabancı olarak bakılamaz’’.

Burada Türk vatandaşlığı, de facto olarak  c kısıma ayrılmıştır. Her kısım tıpkı bir soğanın birbirini örten kabukları gibi merkezden dışa doğru farklılaşmaktadır. Millettaş etnik ya da etno-kültürel ve dinsel olarak Türk Müslüman unsuru ifade etmekte, vatandaş etno-kültürel olarak Türk olmayan ancak savaştan geriye kalan Müslümanları ifade etmekte ve  c nc  kategori ise hem Türk hem de Müslüman olmayan ancak devlet idaresini tanıyan unsurları ifade etmektedir denilebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türk milletini tanımlama girişimleri de birbiri içine geçmiştir. Bu tanımlardan bazıları dönemsel olarak öne çıkmıştır. Bunlardan ilki toprağa dayalı olarak yapılan 1924 Anayasasındaki tanım; ikincisi Osmanlı mirasına dayanan dini tanım ve  c nc s  açıkça etnik olan tanımdır (Çağaptay, 2002, s. 76). Nitekim bu tanımların her biri kendi perspektifine ve epistemolojisine bağlı olarak pragmatist e dolaşıma sokulabilmiştir. İnan’ın tanımlamaları da bu esneklikle uyumludur. O, ‘‘vazifelilik’’ bilincinin gereği olarak, devlet seçkinlerinin yönelimleri doğrultusunda ulusun tanımını esnetebilmiştir.

Sonuç

Afet İnan'ın düşünce dünyası ve politik konumu yaşadığı zaman ve mekandan bağımsız şekilde ele alınamaz. Düşüncelerinin gelişimi ve değişimi, hem siyasi olaylarla hem de entelektüel bağlam ile iç içe olmuştur. İnan, 1920lerin sonu 1930'ların başını kapsayan dönemde medeni bilgiler ve tarih ders kitaplarının yazım sürecinde bulunmuş bir “muallim”dir. Bu dönem onun entelektüel yaşamının ilk evresidir. O, bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk ile yakın mesaisi dolayısı ile onun fikir ve amaçlarını özümsemiştir. Böylece o, Kemalistlerin temel kaygısı olan bağımsız bir ulus inşa etme sürecinin önde gelen görevlilerindendir denilebilir. 1930ların ikinci yarısından başlayarak 2.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden süreç ise İnan'ın entelektüel serüveninde ikinci dönemi kapsar. İnan, görevli bir muallim olduğu 1930 öncesi dönemde tarih tezlerinin ve medeni bilgilerin öğreticisi olma rolünü üstlenmiştir. İkinci dönemde ise bu tezlere bilimsel bir temel sağlama misyonu ile hareket etmektedir. O, bu dönemde ihtisasını tamamlamış, düşüncelerini daha sistemli hale getirmeye başlamıştır. Doktora eğitimi de dahil olmak üzere ikinci dönemdeki faaliyetleri ilk dönemine göre daha akademik bir çevrede gerçekleşmiştir. Cenevre'deki eğitimi sürecinde tarihsel ekonomi, tarih öncesi, dil bilim, metodoloji, siyasi kurumlar, tarih, antropoloji, sosyoloji ve coğrafya derslerine ilgi duymuştur. Bu durum, onun Mustafa Kemal Atatürk'ün beklentileri ile örtüşen tercihler yaptığını göstermektedir. Antropoloji, sosyoloji, tarih ve arkeoloji konularındaki faaliyetleri ve DTCF'ne öğretim üyesi oluşu ile İnan, mesleki kariyerinde aşama kaydetmiştir. Onun entelektüel yaşamındaki ikinci evre, mesleki kimliğini ulus inşa süreci ile birleştirmesi ile karakterize olur. 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayarak vefatına kadar devam eden süreç ise üçüncü evre olarak adlandırılabilir. Bu dönemde İnan, Atatürk'ün hayatı ve düşüncelerine dair bildiklerini aktaran dönemin önemli bir tanığı olma görevini ve kadın haklarının sembol ismi olma misyonunu üstlenmiştir. İnan'ın entelektüel yaşamındaki üçüncü evre, Türkiye siyasetinde toplumsal güçlerin yükselişi ve askeri müdahalelerin anayasal düzeni şekillendirmesine tanıklık etmiştir. Bu dönemde, kendi siyasi fikirlerini Mustafa Kemal Atatürk'ü kültürleştirerek meşrulaştırmaya çalışan siyasi çevreler, pek çok defa Afet İnan'ın fikirlerine başvurmuşlardır. Diğer yandan İnan, aktif siyasetin dışında kalarak bu Mustafa Kemal Atatürk imgesinin Türkiye'nin çok partili yaşamındaki siyaset üstü konumunu da korumuştur. İnan, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde liberal demokrasi ve modernleşme tezlerinin etkisi ile yeniden düzenlenen devlet imajına uygun olarak, ırk araştırmalarını bir kenara bırakmıştır. Bu dönemde onun tasvir ettiği “Atatürk” imajı daha çok medeni haklar ve demokratik tavırları olan kurucu bir siyaset adamıdır. Anti-emperyalist ve Doğu-Batı ayrımını

önemseyen söylem pratikleri yerini daha çok özgürlük ve eşitlik vurgusuna bırakmıştır. İnan, Kemalist projenin önemli bir figürü, misyoner ve görevli bir tarihçi, ‘‘devlet feminizminin’’ önde gelen savunucusudur denilebilir. Öte yandan Edward Said’in oryantalizme yönelik eleştirisi göz önüne alındığında (Said, 2014) İnan’ın düşünceleri arasında kadın konusuna yaklaşımında oryantalist ton ağır basmaktadır. Tarih konusundaki eserlerde ise oryantalist tavır yerini oksidentalit bakış açısına bırakmaktadır. Ancak bu bakış açısı oksidentalizmin farklı biçimleri (Bruma ve Margalit, 2004) ve tanımları arasında belirli bir salınım halindedir. İnan’ın tarih anlayışında Batı metot ve kavramlarını kullanmak bilimselliğe, bilimsellikte ilerlemeye, ilerleme de modern ulus devletinin inşasına işaret ettiği ölçüde oryantalizmin epistemolojik türünü benimsediği söylenebilir. Modernlik, aydınlanmacı değerlerin temel norm olduğu ve bağımsızlık ile tanımlanır. Diğer taraftan tarih anlatısı belirli bir amaca sahiptir. Öncelikle, Türkler hakkındaki yanlış bilgileri düzeltme çabası onu güdüler. Ancak bunu yaparken metodolojik olarak bilimsel kriterler benimseme çabasıdır. Bu amaçla dönemin pek çok tarihçisi gibi o da, pozitivist bilimsel yaklaşıma önem vermektedir. Türklere yüklenen ikincillik yakıştırmalarını, kendi zamanının en birinci-moda yaklaşımı ile çürütme çabası onu, antropolojiye yöneltmiştir. Kemalistlerin Türklerin ve insanlığın tarihini, Batı’nın bilimsellik ve nesnellik ölçütlerine uygun disiplinlerle açıklama gayretine yönelmesi, uluslaşma ve modernleşmenin aynı potaya sokulmasına imkan vermiştir. Bu durum, Batı biliminden şüphe duyulmadığı anlamında değil ama bir kültür cephesi olarak tarihin kavrandığı anlamına gelir. İnan bu cephenin önde gelen neferlerindendi. O, tarihin epistemolojisi bakımından ırkların eşitliğine bağlı bir antropoloji ve arkeoloji okuluna mensuptu. Ancak anlatının dozu ve içeriği, abartılı bir coşkuya ve aceleciliğe kurban gitmiştir. Bu anlamda oryantalist olduğu söylenemez. Görevli oluşu ve maksadı belli bir tarih anlayışı ile hareket etmesi ise oksidentalit eğilimlerini yer yer su üstüne çıkartır. Geç uluslaşmanın özellikleri ile güvenlik endişelerini bir arada barındıran Kemalist proje, en başından beri eşit ulus olma söylemini benimsemiştir. Bunu Batı karşısında olmadan ama kendi tarihinin çerçevesini genişleterek yapmıştır. İnan, hem geç uluslaşmanın bir tezahürü olarak Batı’nın iki yüzlüğüne hem de Batı gibi olmanın zorunluluğuna inanıyordu. Ancak reel politığe göre Batı’nın kökleri Doğu’da olabiliyor ya da bu konu bir süreliğine görmezden gelinerek Batı değerleri reformların meşruiyetini sağlamada araçsallaştırılıyordu. Bu anlamda da oryantalist ve oksidentalit kategorilerine bütünüyle girmeyen İnan, özellikle tarih alanında ontolojik anlamda oksidentalit, epistemolojik anlamda oryantalist olarak sınıflandırılabilir. Yurttaşlık konusunda, kültür kampında oksidentalit ve siyasal kampta oryantalisttir.

KAYNAKLAR

Afet İnan'ın Eserleri:

- (1931) Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Yurt Bilgisi Notlarından. İstanbul: Devlet Matbaası
- (1932) “Orta Kurun Tarihine Umumi Bir Bakış”. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti. Birinci Türk Tarih Kongresi, 02-11 Temmuz 1932. Ankara: TTK Yayınevi.
- (1936). Güneş-dil teorisi üzerine ders notları. Devlet Basımervî.
- (1937) Bir Türk Amiralî: 16. Asrın Büyük Geografî Piri Reis. *Belleten*, (1)2
- (1937) Türk-Osmanlı Tarihînin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış. Türk Tarih Kurumu.
- (1947) Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu
- (1956) Tarih İlminin Dinamik Karakteri. Ankara Üniversitesi Yayınları
- (1962) The Emancipation of Turkish Woman. 1.Baskı. Amsterdam: Unesco,
- (1963) Atatürk & Emancipation of Women. The Unesco Courier
- (1969) M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Altınok Matbaası
- (1970) Tarih'ten Bugün. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- (1971) Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında. Belleten, Cilt:XXXv.
- (1973) Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi. Ankara: Baskı Yok. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, 53
- (1989) Atatürk'ten Mektuplar, Türk Tarih Kurumu Yayınları..
- (2005) Afet İnan (Der. Arı İnan). 1.Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ahmad, F. (2011). Cumhuriyet Türkiye'sinde siyaset ve siyasi partiler. Reşat Kasaba (Ed), *Modern Türkiye Tarihi 1839-2010 Cilt 4*. (Çev:Zuhal Bilgin). İstanbul: Kitap Yayınevi
- Akşam, 08 Eylül 1937
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler: milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*, (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.

- Arıkan, A. (2005). Doktora Tezi, Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Aristo (2018). *Politika*. (Çev: Özgüç Orhan). 1.Baskı. İstanbul: Pinhan Yayınları
- Aslan, S. (2007). "Citizen, speak Turkish!": a nation in the making. *Nationalism and Ethnic Politics*, 13(2), 245-272.
- Aytürk, İ. (2022). Erken cumhuriyet'te modernleşme, laiklik ve milliyetçilik: mete tunçay'ın tek-parti'sinin kırk yıl gecikmiş eleştirisi. İlker Aytürk-Berk Esen (Der), *Post-Post-Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barnard, A. (2021). *History and theory in anthropology*. Cambridge University Press.
- Behar, B. E. (1996). *İktidar ve tarih*. İstanbul: Afa Yayınları,
- Berktaş, H. (1983). Tarih Çalışmaları. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 9*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2456-2478
- Bora, T. (2006). *Medeniyet kaybı: Milliyetçilik ve faşizm üzerine yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, M.E. (2008). *Atatürk ihtilali I-II*. Kaynak Yayınları.
- Buruma, I., & Margalit, A. (2005). *Occidentalism: The West in the eyes of its enemies*. Penguin.
- Copeaux, E. (1998). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-islam sentezine*. (Çev: Ali Berktaş). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çağaptay, S. (2002). Reconfiguring the turkish nation in the 1930s. *Nationalism and Ethnic Politics*, 8(2), 67-82.
- Dumont, P. (1984) The origins of Kemalist ideology. Ed:Jacob M. Landau. *Atatürk and Modernization of Turkey*. Colarado: Westview Press.
- Eldem, E. (2021). "Mustafa Kemal'in Kara Tahtası", *Mitler, gerçekler ve yöntem içinde*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Elms, A. C., & Song, A. V. (2005). Alive and kicking: the problematics of political psychobiography. W. T. Schultz (Ed), *Handbook of Psychobiography*. Oxford Press, 301-310.
- Erimtan, C. (2008) Hittites, ottomans and turks: ağaoğlu ahmed bey and the kemalist construction of turkish nationhood in anatolia. *Anatolian Studies*. (58)
- Erişgil, M. E. (1930) *Yurt bilgisi*. Baskı Yok. İstanbul: Devlet Matbaası
- Gökalp, Z. (2014).*Türkçülüğün esasları*, Ötüken Yayıncılık.
- Göral, Özgür Selvi (2009) Afet İnan (Ed)Tanıl Bora ve Murat Gültekingil. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 2: Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hanioglu, Ş. (2011). Ataturk: an intellectual biography, Princeton.
- Hopkins, N. S. (2015). Mohamed Galal (1906–1943): A pioneering egyptian anthropologist. (Ed) François Puillon and Jean-Claude Vatin. *After Orientalism* (pp. 175-187). Brill.
- Kansu, Ş.A. (1940). *Türk antropoloji enstitüsü tarihçesi*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2014) *Sodom ve gomora*, İstanbul: İletişim.
- Karaömerlioğlu, M. A., & Yolun, M. (2020). Turkish nationalism and the evolutionary idea (1923–1938). *Nations and Nationalism*, 26(3), 743-758.
- Lovejoy, A. O., ve Stanlis, P. J. (2017). The Great Chain of Being: A Study of the History of an İdea. Routledge.
- McCarthy, Thomas (2009) *Race, Empire, and the Idea of Human Development*. Cambridge: Cambridge Univesity Press
- Meşe, İ. (2012). İki kurgusal metin olarak otobiyografi ve tarih: Afet İnan örneği. *Fe Dergi*, 4(1), 27-41.
- Kuntay, M. C. (2008). *Üç İstanbul*. Oğlak Yayıncılık.
- Mutman, M. (2007). Şarkiyatçılık/oryantalizm.. (Ed) Tanıl Bora & Murat Gültekin. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt No:3*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Pittard, E. (1927). *Race and history an ethnological introduction to history*, (Çev: V.C.C. Collum). London.
- R. Mesut, O. Taskinalp, C. Algunes (2005) Comparison of the anthropological studies of - Metodi Popov in Bulgaria and Afet İnan in Turkey. *Acta morphologica et anthropologica*, 10.
- Said, E. (2014). Şarkiyatçılık. (Çev: Berna Ünler). İstanbul: Metis Yayınları,
- Skinner, Q. (1969). Meaning and understanding in history of ideas, *History and Theory*, (8)1.
- Steirnhell, Zeev (1986) Neither right nor left fascist ideology in France. (Çev: David Maisel) New Jersey: Princeton University Press
- Szurek, E. (2018). The Man Sick of Europe: A Transnational History of Kemalist Science, (Ed: Szurek, E., Giorni, F., & Clayer, N.) *Kemalism: Transnational Politics in the Post Ottoman World*. Bloomsbury Publishing,
- Tanyeri-Erdemir, T. (2006) Archaeology as a source of national pride in the early turkish republic. *Journal of Field Archaeology*.(31)4.
- Ter-Matevosyan, V. (2015). Kemalism and communism: from cooperation to complication. *Turkish Studies*, 16(4), 510-526.
- Toprak, Z. (2015) *Darwin'den dersime cumhuriyet ve antropoloji*. 3.Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Z. (2020). *Atatürk, kurucu felsefenin evrimi*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Yayınları
- Triggeri G. B. (2007) *A history of archaeological thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti (1930). *Türk Tarihinin Ana Hatları*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-IV-6, D-54-F-84 ve A-IV-6, D-54-F-84-1
- Uslu, A. (2017). *Siyasal düşünceler tarihine giriş*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Üstel, F. (2016) “*Makbul vatandaş*”ın peşinde II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları,

Zürcher, E. J. (2002). How europeans adopted anatolia and created turkey. *European Review*, (13)3.

Zürcher, E. J. (2012). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. (Çev: Yasemin Saner) . İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Summary

In the years between 1923 and 1938, which is called the early period of the Turkish Republic, the main concern of the new republic was to build a modern-nation state. This concern made it necessary to implement new policies in two areas. These policies are the creation of legislation on citizenship in the field of law and the internalization of norms considered necessary for nation building in the field of culture. The administrators of the Early Republic Period saw both fields as related to each other. Therefore, they argued that there is no remarkable difference between the knowledge of being a citizen and the achievement of cultural national unity. The importance given by the new republic to citizenship and cultural integration points to a remarkable transformation both in educational activities and in newspapers and magazines. Therefore, the intellectual life of the Early Republic was reorganized by the Kemalist elites for nation building. The actors who made these arrangements were mostly people who experienced the political tensions of the 1908-1922 period. Apart from these actors, the group, which experienced the tensions of the aforementioned period at a younger age and achieved a political position with the new republic, was few in number but had remarkable features. The young group was more willing to be inspired by the statements and speeches of Mustafa Kemal Atatürk. Afet İnan or Muallim Afet is the symbolic name of this young group. Inan's closeness to Mustafa Kemal Atatürk and her career make him an important actor in the intellectual life of the period.

Inan shared the main concerns of the Kemalist administration. She was an active figure in two areas of nation building in particular. While civil and historical studies were her main interests, her activism and professional duties on women's rights also made her an influential figure for the Kemalist future design. Inan was carefully followed in the official educational institutions and among academics of the period, with the thought that her texts reflected the

interests of Mustafa Kemal Atatürk. This situation necessitated that Inan always harmonize her own thoughts with those of Mustafa Kemal Atatürk. Therefore, a concern about not contradicting Inan's thoughts can be observed in the actors who took part in the intellectual life of the period.

The intellectual trends of the interwar period were also carefully followed in Turkey. In this period, the influence of these trends is seen in the cultural life of the new republic. In particular, the demand for material culture remains and the interest shown in evolutionist theses had an impact on the ideological identity of the new republic. History has been a branch of science based on material evidence. Citizenship was defined by means of rights and duties, inspired by the French Enlightenment thought. The traumatic effects of late nationalization have been tried to be overcome with resurrection theses. The origin myth was introduced to close the ontological gap between East and West in the nation-building project of the new republic. National solidarity has been reconstructed from a solidarist perspective. Inan wrote in an intellectual context dominated by these trends and projects. Therefore, the intellectual context of the interwar period can be mentioned as another factor shaping her thoughts.

Inan's main areas of interest include history, citizenship and women's rights. Her works on these subjects are also closely related to the events of the period. In particular, each of the things that need to be done for the establishment of the republican regime was created in response to the waves of opposition to the regime. This situation prompted the Kemalists to take swift action to implement reforms that would refute the opposition's arguments and keep them under pressure. Inan has positioned herself on the cultural side of this mobilization. Therefore, while facing the problems arising from the concrete situation, she also took action to overcome them. Inan's active position makes her a political figure.

This study aims to examine Inan's thoughts in relation to her personal career, intellectual context and events of the period. As a method, historiography of political thought considers the relationship between the context and the intention of the author. The biography of the author will be examined by taking into account the events with high psychological effects. In the study, the war conditions that Inan was exposed to in her childhood and her meeting with Mustafa Kemal Atatürk during her youth were identified as the main psychological factors. The intellectual context, on the other hand, is of a variable nature. Trends, criticisms and ideals in the intellectual life of the period are important factors. Inan, during her education in Geneva, both gained ideas about the attitudes and behaviors of the scientist and reached a certain

competence in systematic thinking. With this aspect, the Geneva years are an important crossroads in her intellectual adventure. The 1930s witnessed an effort to achieve a certain harmony between foreign policy and domestic policy. The new republic wants to crown its effort to become a modern nation-state with an ideological identity. Therefore, the attitude towards the events of the period continued to be pragmatist, but gained a more ideological character. This is embodied in the effort of institutional reorganizations and culturally systematic and total ideas.

Inan's texts on history, citizenship and women's rights are the focus of this study. Her works on history can be grouped under three headings: the position of the Turks in the history of civilization, the anthropology of the Turks, and the memories of Mustafa Kemal Atatürk. Inan's lectures at Ankara University show that she has different interests. However, the observations made in her personal library show that her works outside the above-mentioned areas occupy a limited space. Her work on citizenship includes defining and explaining concepts related to national identity as well as the cultural aspect of nation building. She made important studies on women's rights, especially after the World War II.

The first part of this article is devoted to examining Inan as a figure in nation building. In the second part, descriptions of the intellectual context of the period were made. In the third part, some factors affecting Inan's ideas are given. The fourth chapter is devoted to the examination of texts on history, citizenship and women's rights. In the conclusion part, the analysis of Inan's intellectual adventure is included and it is claimed that she is a representative example of the intellectual life of the period as a figure in nation building.